De meeste namen van de velden en landwegen rond Aalbeek zijn ontstaan in de middeleeuwen. Sommige daarvan hebben betrekking op de hoogteverschillen in het landschap. Voorbeelden uit deze categorie zijn *op de Berg*, *in de Aalbekerdelle*, en *Helle*. Andere veldnamen hebben een verband met de situatie rond de ontginning van het land. Deze geven ons een beeld van de vroegste periode van de nederzetting. Dit speelt onder meer voor de *Kaalstreek,* de *Vloedgraaf* en voor de naam *Aalbeek* zelf. Een derde groep van oude veldnamen is niet zo eenvoudig te verklaren, bijvoorbeeld de *Scherpenbek* en het *Putterveld*. Natuurlijk zijn ook veel oude toponiemen in onbruik geraakt en vergeten. Daaronder streeknamen als *aan de Groenen Poel* (opgedroogd), namen van akkers als *de Verlooren Morgen* (vergeten), en wegen als de *Lotteringerweg* (ondergeploegd).

1. Inleiding

Binnen een agrarische gemeenschap als Aalbeek waren vele tientallen veldnamen in gebruik. De vaak kleine percelen lagen verspreid rond de buurtschap. Om de akkers aan te duiden waren veldnamen onmisbaar. Na de komst van het kadaster begin 19e eeuw, waren veldnamen niet meer noodzakelijk voor de lokalisatie. Toch bleven ze nog lang in gebruik bij de bevolking. Als gevolg van de mechanisatie van de landbouw in de 20e eeuw waren minder arbeiders nodig op het land. Daardoor ging de wijdverbreide kennis van veldnamen drastisch achteruit[1]. Door de ruilverkavelingen verdween vervolgens de versnipperde ligging van de akkers en daarmee feitelijk ook een heel arsenaal veldnamen. Met name die van kleinere gebieden zijn verloren gegaan.

In deze inventarisatie gaan we na hoe dat voor Aalbeek uitpakte, aan de hand van verschillende oude schriftelijke en cartografische bronnen. Voor de huidige stand van zaken gingen we te rade bij de oudste generatie Aalbekenaren: Bèr Janssen, Funs Schaapkens en Toine Verheijen. Voor veldnamen tussen Arensgenhout en Aalbeek konden we terecht bij Roger Crombag. Uit een vergelijking van hun informatie met oudere bronnen blijkt inderdaad dat vooral benamingen van kleinere gebieden het moeilijk hebben te overleven. Zeker als het gaat om aanduidingen van elementen in het landschap die er nu niet meer zijn. Dat overkwam bijvoorbeeld de *Groenen Poel*, die ooit aan de Bosscherweg heeft gelegen. Die poel droogde kennelijk op, want in de 18e eeuw verbasterde de naam tot *Groenen Paal*[2]. In de 19e eeuw raakte deze in onbruik.

Ook zien we dat benamingen enigszins van plaats verschuiven. Zo werd met de *Kaalstreek*, die tussen de bebouwde kommen van Aalbeek en Hulsberg ligt, oorspronkelijk enkel het gebied ten westen van de Aalbekerweg (richting Arensgenhout) aangeduid. Ten oosten van deze weg lag indertijd het *Felisveld*. In de 20e eeuw is de Kaalstreek de Aalbekerweg deels 'overgestoken'. Het Felisveld heeft daarbij plaats gemaakt. Die naam wordt niet meer gebezigd[3].

De namen van wegen worden tegenwoordig officieel vastgelegd met een besluit van de gemeente. Tot de 20e eeuw had een weg de naam die de volksmond eraan gaf. Zo heette de huidige Provinciale weg naar Schimmert in de 16e eeuw de Trichterweg. Dit was immers de weg naar Maastricht. Het deel dat langs de huidige Membredehof omhoog voert, werd Trichtergats genoemd. Later, na de komst van de paters Jezuïten eind 19e eeuw, werd dat de Patersgats, zie **Afb. 1**. Het is te verwachten dat ook die naam uit het collectieve geheugen zal verdwijnen, want niet officieel vastgelegd. En de laatste paters vertrokken al een halve eeuw geleden.

 © Edwin Verheijen

Afb. 1 De Provinciale weg naar Schimmert. Links als Trichtergats rond 1890, rechts als Patersgats rond 1935. (Foto's: archief buurtvereniging)

De naam van een weg wordt soms door zijn bestemming gegeven. Zo loopt de Houtergats door de Kaalstreek naar Genhout (Arensgenhout). Maar vanuit Genhout bezien, is dat de Aalbekerdelweg: de weg die de akkers in de Aalbekerdel ontsluit. Inmiddels heeft Genhout de strijd gewonnen: officieel is dit nu de Aalbekerdelweg. De originele naam van deze landweg was overigens de Molensteeg.

Een andere weg die naam van zijn bestemming in zich draagt is de Bosscherweg. Deze weg liep oorspronkelijk door naar het Ravensbosch, tot aan de bron van de Strabeek. Vanaf circa 1900 is het laatste (meest westelijke) deel van het tracé, vanaf de Diepestraat, verdwenen.

De verklaring van oude straatnamen en veldnamen vereist naast lokale heemkundige kennis ook naamkundige en landschapshistorische kennis[1]. Dit is een interessante tak van sport, maar die kan ook uitlopen in speculaties[4]. Wie of wat was Felis in de Felisgats? Gaat dat terug op een Romeins, Germaans of Keltisch woord, of gewoon op een persoonsnaam? Naar welk puntig landschapselement is de Scherpenbek vernoemd? Zelfs als we de originele betekenis van zo'n benaming kennen, is het soms lastig om te begrijpen waarom juist die straat of dat veld zo heette. Neem de Panhuisweg, dat is de veldweg die min of meer evenwijdig aan de Aalbekerweg loopt. Die werd al in de middeleeuwen zo genoemd. Een panhuis is de oude term voor een brouwerij: een huis met een (bier)pan. Maar waar stond die brouwerij? Was dit de weg naar het *Panhuys* in Wijnandsrade (aan de vijver)? Zo ja, waarom was dat dan niet de kortste weg daarnaartoe? Stond de brouwerij wellicht in Hulsberg of in Aalbeek? Er werd zeker bier gebrouwen in die dorpen, maar een panhuis had meestal een formele status en daarvan is vooralsnog geen middeleeuws document bekend.

Leeswijzer

Voor deze inventarisatie hebben we gebruik gemaakt van oude documenten van rond 1580 (Bijlage 1) en 1776 (Bijlage 2), en van kaartmateriaal vanaf 1806 (Bijlage 3). De oudste namen vertellen iets over de periode waarin de nederzetting Aalbeek is ontstaan. Dit is het onderwerp van hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 schetst een beeld van de levendige dorpsstraat in vroeger tijden. Dat doen we aan de hand van het hekwerk waarmee die straat werd afgesloten. Hoofdstuk 4 gaat over de zoektocht naar de verdwenen leenhof Ophem bij Vink. Een compleet overzicht van de namen van wegen en straten rond Aalbeek is opgenomen in hoofdstuk 5. De nog bestaande veldnamen staan in hoofdstuk 6. Daarin zijn ook diverse vermeldenswaardige namen van kleinere gebieden ondergebracht.

2. Oelbeke

Veel veld- en straatnamen in Aalbeek hebben te maken met de hoogteligging en/of de waterhuishouding in het landschap. Ook de naam Aalbeek zelf. Om de herkomst van die veldnamen te begrijpen, moeten we ons het Zuid-Limburgse heuvelland voorstellen als een hooggelegen plateau waarin de Maas met zijn zijrivieren en beken een grote hoeveelheid dalen heeft uitgesneden[5]. In het verlengde van de beekdalen liggen *droogdalen* of *grubben* (**Afb. 2**). De Nieuwenhuysstraat en de Aalbekerweg liggen ook in zo'n droogdal. De droogdalen zijn tijdens ijstijden gevormd. De bodem was toen bevroren. In de zomer ontdooide alleen de bovenste bodemlaag. Het smeltwater kon niet wegzakken en liep langs de hellingen af naar de beekdalen, waarbij steeds wat aarde meespoelde. Tegenwoordig stroomt alleen na perioden met veel regen nog enig water onderin droogdalen.

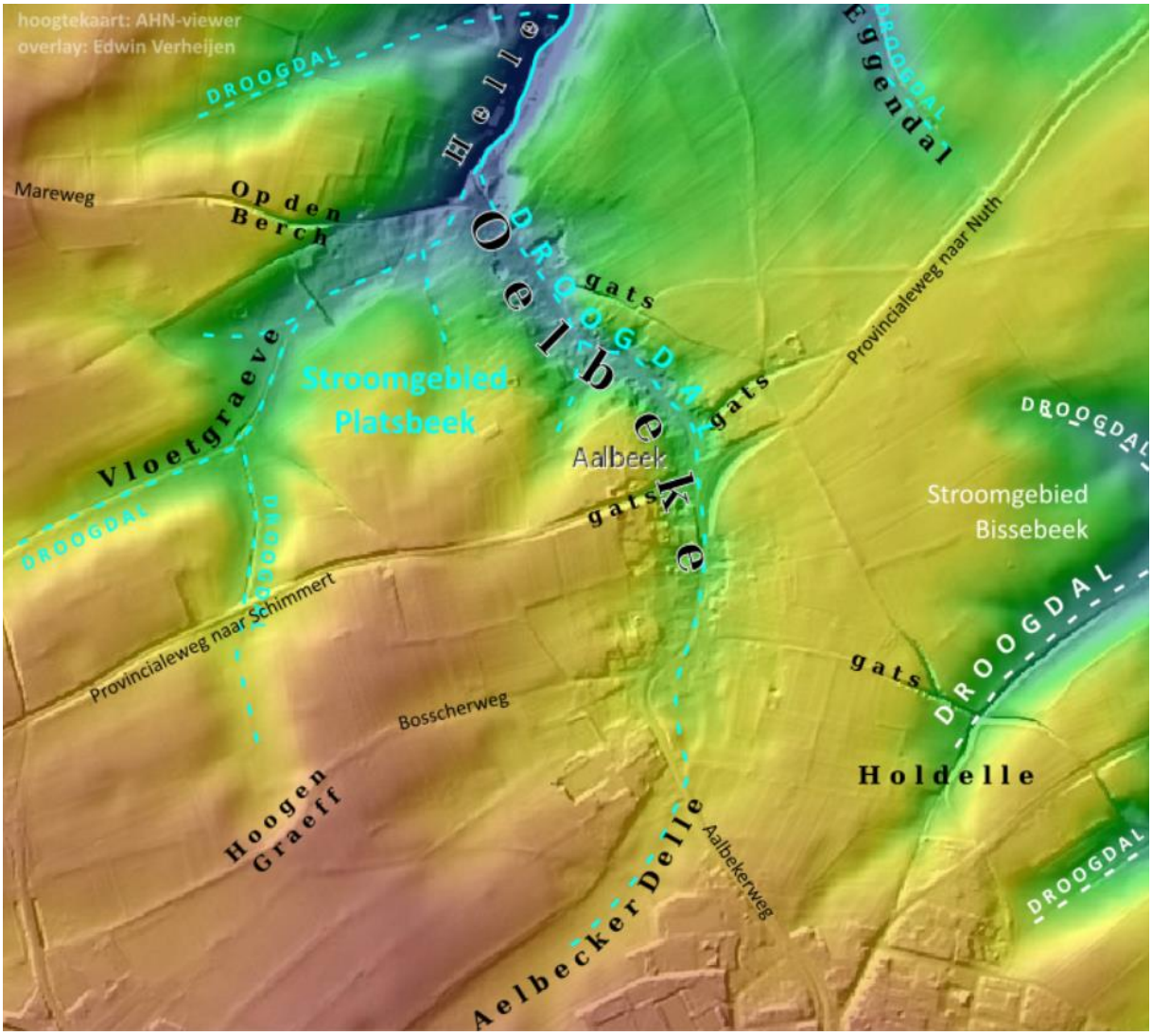

Afb. 2 Hoogtekaart Aalbeek en omgeving. Aalbeek ligt in een droogdal dat in het noorden aansluit op de Platsbeek in Helle. Het kleurverloop van blauw (laag) via groen en geel naar rood (hoog) geeft 35 meter hoogteverschil in het landschap weer. De huidige wegen zijn meestal als scherpe reliëfranden zichtbaar. De toponiemen die met de hoogteligging en/of de waterhuishouding te maken zijn weergegeven in hun oudste schrijfwijze.

Uit deze inventarisatie blijkt dat in een deel van de droogdalen bij Aalbeek reeds in de middeleeuwen *vloedgraven* zijn aangelegd ten dienste van de landbouw: gegraven afwateringsgeulen. Dit gegeven

werpt nieuw licht op de ontstaansgeschiedenis van deze nederzetting. Het verhaal zou als volgt kunnen luiden.

De oudste vermelding van Aalbeek, als *Oelbeke*, dateert van 1324[6]. Uit taalhistorisch onderzoek was reeds bekend dat *aal* of *oel* verwant is aan een reeks toponiemen in het Duitse Rijnland: *Aale, Aul, Auel, Ol, Ohl*[7]. De 'oe' in *Oelbeke* werd destijds ongeveer als *oo* of *ao* uitgesproken[8]. Al deze woordvarianten gaan terug op het Germaanse woord *ouwala*, 'waterland'. De naam Aalbeek houdt ons dus het beeld voor van een nederzetting die gesticht is in drassig land bij een beek. Die beek was de Platsbeek, een naam die in Aalbeek zelf pas vorige eeuw in gebruik werd genomen. De eerste houten boerderijen zullen dicht bij de bron van de beek hebben gestaan, die voor drinkwater nodig was. Maar ook weer niet zo dichtbij dat de houten palen snel zouden wegrotten. Houten huizen uit deze vroege periode gingen overigens sowieso maar een of twee generaties mee. In 2008 zijn tussen Haasdal en Arensgenhout de paalkuilen van zo'n boerderij uit de 12e eeuw aangetroffen bij archeologisch onderzoek[9].

Om landbouw en bewoning mogelijk te maken hebben de Oelbekenaren vloedgraven aangelegd in de droogdalen[10]. Een stelsel van middeleeuwse vloedgraven is nog steeds aanwezig in het veld (zie **Afb. 12**). Het ligt voor de hand dat onze voorouders een soortgelijke greppel hebben gegraven langs de straat waaraan hun boerderijen stonden, om droge voeten te houden. Die middeleeuwse greppel was dan een voorloper van de goot of geul (*göt* of *graaf* zei men in Aalbeek) die tot 1974 in de berm langs de dorpsstraat aanwezig was, zie **Afb. 3**, en als open riool afwaterde op de Platsbeek.

Het idee dat deze goot, die deels overkluisd was, een beek zou zijn[11], berust op een misverstand. Er is immers geen bron aan de dorpsstraat die de goot permanent van water kon voorzien[12]. De oudste kadastrale kaarten maken duidelijk dat het water van de Platsbeek aan de oppervlakte treedt tegenover de boerderij Hellerweg 2, zie **Afb. 4**. Dat is nog steeds zo, hoewel het water tegenwoordig op die plek uit een pijp komt. Behalve door deze bron wordt de beek door nog zeven andere bronnen gevoed[13]. Twee daarvan liggen in Helle-Nuth, de overige verder stroomafwaarts.

Afb. 3 Processie juni 1953, ter hoogte van huidig adres Nieuwenhuysstraat 8. Rechts naast de weg is een diepe greppel zichtbaar, de *göt*. Deze was op verschillende plekken in Aalbeek overkluisd. Onder meer de wasserij van het Jezuitenklooster kwam erop uit, dus er stroomde altijd wel enig (vuil) water in. (Foto: archief van de paters Oblaten van klooster Ravensbosch)

Afb. 4 Oudste plattegronden van het laagstgelegen deel van Aalbeek. Het water van de Platsbeek kwam oorspronkelijk aan de oppervlakte in een kleine plas water in het midden van deze kaartjes (links: Verzamelplan 1818, rechts Minuutplan 1840). Nu komt het uit een buis.

Vanuit de oude dorpsstraat van Oelbeke leidden diverse zijwegen naar de omliggende akkers en nederzettingen. Door karrewielen en door erosie zijn deze als smalle, holle wegen uitgesneden in de hellingen van het droogdal. Vanwege de steile wanden aan weerszijden werden die holle wegen *gats* of *gaets* genoemd ('steeg', vergelijk het Duitse 'Gasse'). De komvormige laagten in het landschap werden *delle* of *del* ('dal') genoemd[14]. Hoogten werden indertijd eenvoudig met *berch* ('berg') aangeduid.

De naam Helle (*Gen Hèl* in het Limburgs) is waarschijnlijk ontstaan uit het Middelnederlandse woord *helde*, waar ook ons woord helling vandaan komt[7]. Voor de ontginning was hier een moerasbos aanwezig met elzen, wilgen en essen, zoals in zoveel Zuid-Limburgse beekdalen[15]. De hellingen aan weerszijden van de Platsbeek zijn vervolgens deels als boomgaarden en deels als groene weiden voor het vee in gebruik genomen. Van *beemden*[16] langs de Platsbeek is in de registers van 1776 geen sprake. Die kwamen toen wel elders voor in Hulsberg.

Aalbeek was aan het einde van de middeleeuwen een nederzetting van middelgrote omvang, het telde 45 huizen in 1526[17]. Dat was minder dan het kerkdorp Beek (54 huizen) of Meerssen (58 huizen), maar meer dan de nabije kerkdorpen Nuth, Schimmert en Hulsberg. De relatief grote omvang van Aalbeek betekent dat de boeren ook akkers op grotere afstand van de nederzetting hadden. Sommige velden die nu veel dichter bij de omliggende woonkernen liggen, waren toen nog *geleghen in Ailbeck*. Van de Grachtweg in Helle-Nuth, tot aan de Mesweg in Hulsberg.

3. Het valderen bij de Vauwerengats

De eerste Aalbekenaar waarvan we weten wáár hij binnen Aalbeek gewoond heeft, was een zekere *Mens van Aelbeck aent valderen*. Hij wordt in 1564 zonder familienaam genoemd in een akte. Enkele eeuwen eerder was een familienaam zeldzaam, maar de meeste tijdgenoten van Mens hadden wel een familienaam. Veel weten we niet over hem. Vrij zeker is dat zijn huis bij de *Vauwerengats* moet hebben gestaan, de huidige Ruytersweg[18]. Uit 18e-eeuwse bronnen is bekend dat daar een *valderen* (of *valder, vauwer*) stond, een hekwerk of klaphek waarmee een straat kon worden afgesloten. We moeten ons de dorpsstraat namelijk voorstellen als een plek met loslopende schapen, koeien en geiten. Langs de straat tussen de huizen stonden hagen die zorgden dat het vee niet door de

huisweiden de velden in liep. Om te voorkomen dat de beesten over de weg het dorp uitliepen, werd een valderen geplaatst over de weg. Of dat hekwerk de Ruytersweg afsloot dan wel de Nieuwenhuysstraat, is nog niet helemaal duidelijk (**Afb. 5**). Ook niet wanneer het verdween. De naam Vauwerengats bleef tot minstens 1943 in gebruik. De oudste generatie Aalbekenaren zou deze naam dus nog gehoord moeten hebben in haar jeugd, maar navraag leert dat er geen herinnering aan is.

Ook Arensgenhout had ooit een valderen. De oude naam Vauwersweg herinnert er nog aan. Dat was het gedeelte van de Diepestraat tussen de Aalbekerdelweg en de Bosscherweg (**Afb. 8**). Valders waren er verder in De Bies-Schimmert (Vauwerhofweg), Stein (Valderstraat) en Houthem (Vauwerstraat). Een valderen was een gemeenschapsvoorziening. Het onderhoud was in handen van aangewezen personen. Hoe het in Aalbeek precies zat, is nog niet onderzocht, maar in Broekhem kregen in 1652 een zekere Jan Sleipen en Jan Massing een boete voor nalatig onderhoud aan het *valderen tot Broeckem inde straete naer den (Ravens)bosch opgaende,* nabij hun pachtboerderij gelegen. Bovendien moesten ze dit valhek repareren en ophangen *naer alde gewoente* binnen vier dagen na deze waarschuwing[19].

Omdat in Aalbeek telkens over 'het' valderen werd gesproken, was er maar één van. En dat was genoeg om onze '*Mens van Aelbeck aent valderen'* een identiteit te kunnen meegeven in die akte van landoverdracht uit 1564.

Afb. 5 Hoek van de Nieuwenhuysstraat en de Ruytersweg (=*Vauwerengats*). Hier stond in de 17e en 18e eeuw de herberg van de familie Snackers. In die tijd sloot een valderen ofwel de dorpsstraat links af, ofwel de gats rechts. (Foto ca. 1990: archief buurtvereniging)

4. Ophem bij Vink (Wijnandsrade)

In de oudste bronnen uit deze inventarisatie komen ten oosten van de Panhuisweg veel veldnamen voor die verwijzen naar de leenhof Ophem: Oppemerberg, Oppemerveld, Oppemerbos(je), Oppemerweg, Oppemer gewande. Gewande is een in Limburg veelvoorkomend toponiem voor de

landgoederen van een leenhof[14]. Ophem[20] was een leen- of laathof die, volgens de 19e-eeuwse geschiedschrijving van Wijnandsrade[21], ergens ten zuiden van Vink moet hebben gestaan, op 'heuvelen'. De omvang van de reeks toponiemen met 'Oppemer' maakt duidelijk dat het leengoed een behoorlijke status had. Ook buiten Wijnandsrade, want deze gebieden strekten zich uit tot Aalbeek en Hulsberg. Opmerkelijk is dat we over Vink in de periode voor 1600 helemaal niets lezen, althans niet in de Klimmense gichtregisters die we uit die tijd hebben geraadpleegd. Vink werd daarin volkomen overschaduwd door Ophem. Tekenend is dat Ophem, en niet Vink, wordt genoemd in de titel van een grensbeschrijving van de heerlijkheid Wijnandsrade: *Visitatie der limieten der tienden te Wynandsrade, Swier en Oppem* van 1606.

Na het verdwijnen van de hoeve Ophem[22] sterft een hele reeks toponiemen uit. Waar die illustere hoeve precies heeft gelegen is niet helemaal duidelijk. Omdat we kennelijk moeten zoeken naar heuvels ten zuiden van Vink, bekijken we de hoogtekaart van dit gebied, zie **Afb. 6**. De in 1840 genoemde Vinker Gewanden zijn een aanwijzing, maar ten zuiden van de Kersboomkensweg liggen ook Hulsberger Gewanden. Die laatste zullen eerder bij Nijthuizen gehoord hebben, een andere leenhof onder Wijnandsrade. Een akte uit 1610 neemt ons bij de hand: daarin gaat het om een stuk land dat links onderaan op onderstaande kaart moet hebben gelegen. De akte stelt dat dat land beneden aan de weg grensde die naar Ophem 'aeff gaet'. Dat was de huidige Kinkenvoordersweg. Die werd rond 1600 nog niet zo genoemd, omdat de Kinkenvoerders pas later opgang maakten[23]. Wie op die landweg richting Vink wandelt, zie **Afb. 14**, en bij het regenwaterbassin rechts aanhoudt, ziet rechts een enigszins golvend landschap (**Afb. 18**). Dat zouden de 'heuvelen' van Ophem kunnen zijn. Die locatie is nader toegelicht in de uitleg bij de kaart hieronder.

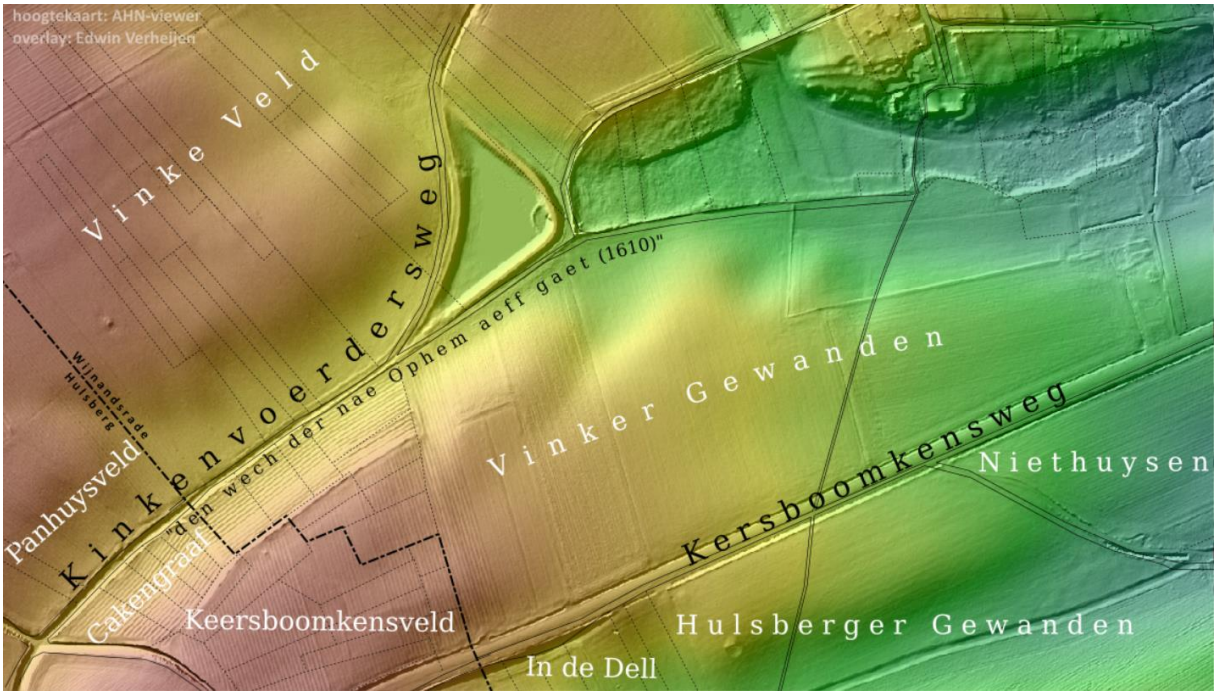

Afb. 6 Hedendaagse hoogtekaart van het gebied ten zuiden van Vink (circa 600 m × 850 m). Het kleurverloop van blauw naar rood geeft 25 meter hoogteverschil weer. Rechtsboven is nog juist een stukje van de Putweg in Vink te zien. Vermoedelijk moeten we de hoeve Ophem plaatsen bij de glooiingen precies in het midden van deze kaart, net boven het woord 'Vinker' (van Vinker Gewanden). De perceelgrenzen en veldnamen van de minuutplans van 1840 uit Wijnandsrade én Hulsberg zijn weergegeven. Het regenwaterbassin is in 2013 aangelegd. Zie ook Afb. 18.

5. Overzicht straatnamen Aalbeek (hodoniemen)

De namen van wegen en paden in en rond Aalbeek zijn in onderstaande tabel vermeld. De bron en context van de oudste vermeldingen is opgenomen in Bijlage 1. Vermeldingen met het jaartal 1776 komen uit de Legger van Hulsberg (Bijlage 2). Dat was een eigendomsregister dat in 1776 is gestart en dat tot de komst van de Fransen in 1795 is bijgehouden. De 19e eeuwse vermeldingen komen van de kadastrale minuutplans (Bijlage 3) en de 20e eeuwse meestal van topografische kaarten.

Tabel 1. Hodoniemen in en om Aalbeek

Hedendaagse naam	Oudere vermeldingen	Opmerking
Nieuwenhuysstraat	ghemeijn straet (1613); gemene straat, dorpstraat (1776)	Rond 1940-1950 vernoemd naar Anna Catharina Nieuwenhuys (1783-1867)[24]
Aalbekerweg (bebouwde kom)	ghemeijn straet (1613); gemene straat, dorpstraat (1776)	
Aalbekerweg (buiten de kom)	Misweech (1583); Albecker Mees wegh (1590); de gemeijne Messe wech gaende naer Hulsburch (1662); Aalbeker Mestweg, Kerkeweg (1776); Kerkweg (1840)	Vanouds de weg naar de mis in de kerk van Hulsberg[25]
Ruytersweg	De gats, den weg gaande uijt Aalbeek na Nuth, Peter Snakkers gats (1776); Vauwderrensgaets (1840), Vauwerengats (1939, 1943, Archief gemeente Hulsberg)	De naam *Vauwerengats* gaat terug op een valderen dat hier lang gestaan heeft. Rond 1940-1950 is de weg hernoemd naar Mathijs Walther Ruyters (1785-1852)[24]
Provinciale weg naar Hunnecum-Nuth	Ludderweech (1583); Ludderweg, Ledderweg (1776); Ledderweg (1840); Ledderweg (1955 topografische kaart)	
Provinciale weg naar Haasdal-Schimmert, het voorste deel dat in de volksmond *Patersgats* heet	Triechter gats (1614); Maastrigter gats (1776)	Een gats is een smalle steeg, meestal een holle weg met steile wanden
Provinciale weg naar Haasdal-Schimmert, het deel door het veld	Triechterweech (1581), Trichterwech (1585); Trigterweg, Maastrigter weg (1776); Maestrichter Weg (1840)	Vanouds de weg naar Maastricht. In Schimmert werd deze weg overigens Sittarderweg genoemd.
Bosscherweg	Bosscher Weech (1581); Bossers Wech (1590); Bosser(s)weg (1776); Bosschsersweg (1840)	Vanouds de weg naar het Ravensbosch. Zie **Afb. 8**
Membredehof		Rond 1993 aangelegd en vernoemd naar André Charles de Membrede (1758-1831)[24]
Hellerweg	Helstraat (1776)	De landweg langs de beek in het Aalbeker deel van Helle
Haasdallerweg	Haasdalerweg (1776); Haaselderweg (1840)	De (deels onverharde) weg linksaf bij Starmans op den Berg
Puttersweg	Putterwech (1603, 1615); Putterweg (1776); Putterweg (1823 verzamelplan); Putterweg (1955 topografische kaart); Puttersweg (1960 topografische kaart)	Dit is de landweg die van halverwege de Ruytersweg richting Helle-Nuth loopt
Brandterweg; *Hègkersdaal* (volksmond)	Eggendal (1572); Eggersdael (1601); Eggersdaal (1823 verzamelplan)	Dit is de landweg die evenwijdig aan de Puttersweg loopt, richting de Brand-Nuth
Voorste Lange Gats/ Pereweideweg; *Lange Gats* (volksmond)	die gatzs nae Hanss Frisschen (1600), Lange gats (1776), *naamloos* (1840)	Op de topografische kaart heet het stuk Lange Gats ter hoogte van de Ruytersweg foutief *Pereheideweg*.

Hedendaagse naam	**Oudere vermeldingen**	**Opmerking**
Aalbekerveltweg; *Raorwaeg* (volksmond)	Den weg van Brommelen (1776); Wynantsraederweg (1840)	De landweg die vanaf het veldkruisje op de Puttersweg richting de Blauwe Steen in Wijnandsrade loopt
Panhuisweg	Panniswech (1566), Panhuijs wech (1568), Panhuyss Wech (1587); Panhuysweg (1776); Panhuysweg (1840)	Vermoedelijk de oude weg naar het panhuys (=*bierbrouwerij*) in Wijnandsrade
Felisgats	Fielis wech (1610); Felis gats, Filis gats; Felisstraat (1776); Feelis Gaets (1840)	
Kinkenvoerdersweg; *Kinkesjwaeg* (volksmond)	den wech der nae Ophem aeff gaet (1610); Oppemer wech (1617); Kinckers Wegh (1690); Kinkersweg, Kinkevoerdersweg (1776); Kinkevoerdersweg (1840)	De landweg die vanaf de *Osseploeg* in Hulsberg naar Vink loopt; Kinkenvoerders waren de graantransporteurs uit 17e-19e eeuw[23]
Aalbekerdelweg; *Houtergats* (volksmond)	Holter Voetpaet (1581); Moullenwegh (1596 St Gerlach); Moelen Stiege (1609); Houter voetpad, Houtergatske, Houterwegje, Houter steeg, Meulensteeg (1776); Steeg (1840); Houtergats (1979 topografische kaart)	Vanouds de weg via Genhout naar de watermolen in Valkenburg[26]. Zie **Afb. 8**
Lotteringerweg (*opgeheven*)	der wech der door den Verlooren Morgen gaet (1611); Lotringers wech (1667); Lotringerswegh (1695); Lotteringerweg, Lotteringsweg (1776); Lotteringerweg (1840); Lotteringerweg (1921 topografische kaart)	Deze landweg liep vanaf de Aalbekerweg door de Kaalstreek naar de rotonde Diepestraat/Provinciale weg in Haasdal. Hij was aanvankelijk naamloos. Zie **Afb. 8** en **Afb. 9**
Pieter Habetsweg	den voetpaet der vanden Trichterwech nae den Boschserwech gaet (1585); Schimmerder voetpad (1776); Schimmertderweg (1840); Schimmerderwegske (1936 minuutplan)	Korte landweg tussen de Bosscherweg en de Provinciale weg naar Schimmert
Platsbeek (beek in Helle)	den beeck (1667); Helbeek, de beek (1776); Hell beck (1840 Wijnandsrade), Helbeek (1936 archief gem. Hulsberg); Platsbeek (1840 Nuth)	De beek werd oorspronkelijk alleen in Nuth *Platsbeek* genoemd

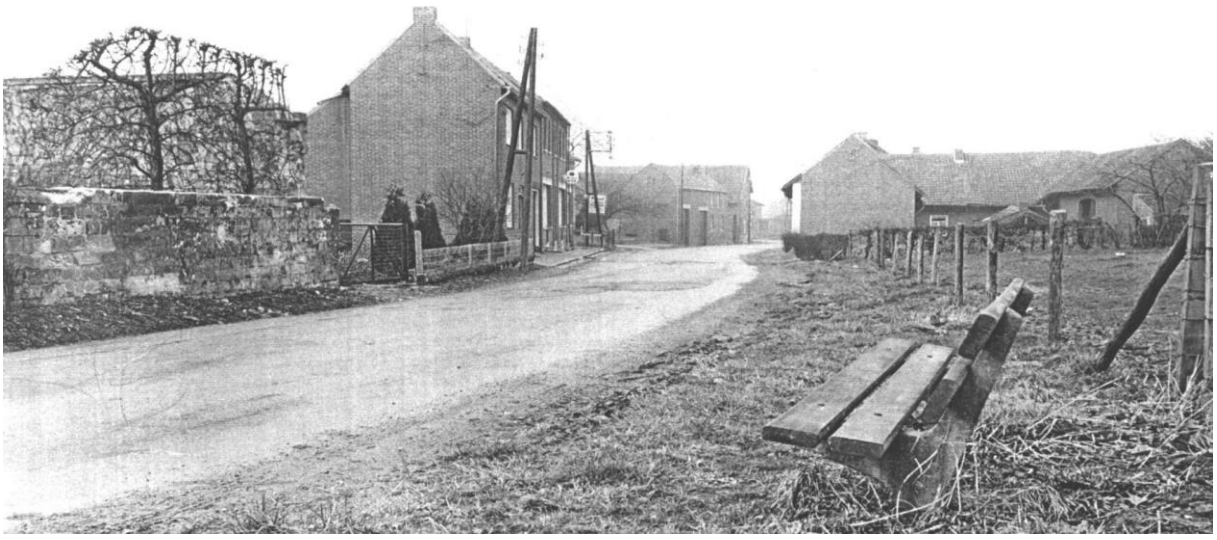

Afb. 7 De Nieuwenhuysstraat rond 1970, ter hoogte van café Hendriks, het latere 'Pöthuuske'. (Foto: archief buurtvereniging)

Afb. 8 Topografische kaart van 1893 van het veld tussen Aalbeek en Arensgenhout, met daarop aangeduid de oude namen van de landwegen.

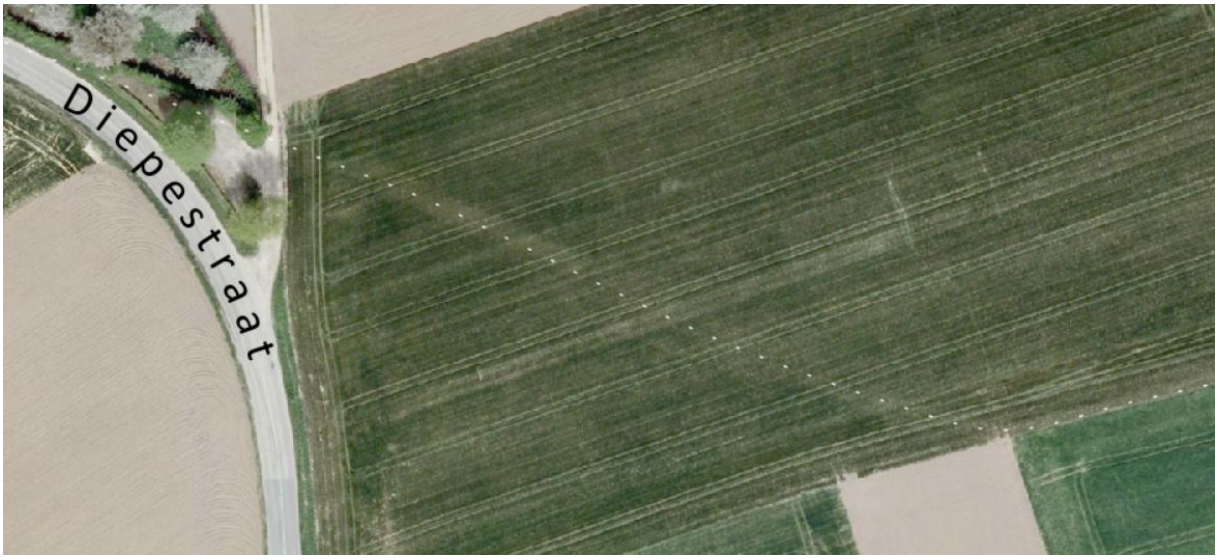

Afb. 9 Het tracé van de Lotteringerweg kan op luchtfoto's in perioden van droogte soms nog vaag zichtbaar zijn, zoals op deze luchtfoto van zomer 2008 (circa 80 m × 180 m). Dit deel van deze oude weg van Hulsberg naar Haasdal verdween rond 1925 van de kaart, maar bleef tot in de jaren 1970 als een niet-bekiezeld overpad in gebruik om de akkers in het Bosscherveld te ontsluiten[27]. Bij de splitsing van wegen links op de foto lag het terrein van de Romeinse villa 'Arensgenhout-Steenland'. Op grond van kenmerken van de in 1876 blootgelegde ommuring van dat terrein meende archivaris-archeoloog Habets dat zowel het tracé van de Lotteringerweg als dat van de Oud Valkenburgerweg reeds in de Romeinse tijd aanwezig was. Modern onderzoek uit 2004 kon dat niet meer bevestigen: de muurresten zijn inmiddels weggeploegd[28].

6. Overzicht veldnamen Aalbeek (toponiemen)

Wie Aalbeek op de Tranchotkaart, zie bijlage 3, vergelijkt met de huidige situatie, ziet op het eerste oog weinig verschillen. De bebouwde kom is in twee eeuwen tijd bijvoorbeeld niet groter geworden. Wel staan er inmiddels tweemaal zoveel huizen. Deze staan hoofdzakelijk in de ruimte tussen de oorspronkelijke boerderijen, waar ooit de huisweiden (fruitweiden) lagen. Het akkerland op de plateaus rond de dorpskern was destijds ook al open, met weinig hagen.

Aan de hand van de veldnamen van de grotere gebieden, die meestal nog steeds zo heten, maken we een rondgang op de kaart van **Afb. 10**. Deze gebieden zijn met letters (A t/m I) aangeduid. Kleinere gebieden hebben een volgnummer.

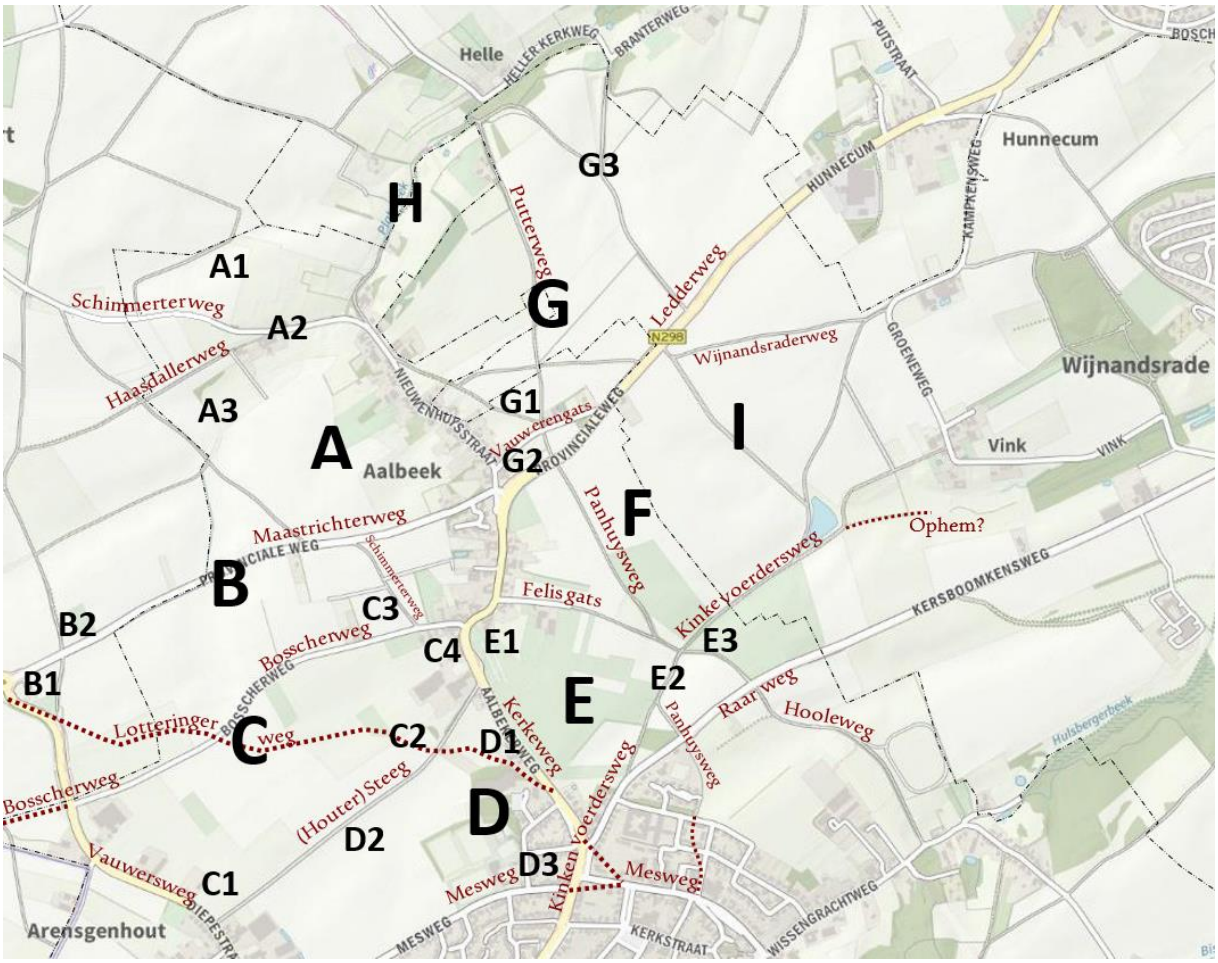

Afb. 10 Hedendaagse kaart (OpenTopo) met nummering van de velden in dit hoofdstuk. De straatnamen in donkerrood zijn die van 1840.

A. Op de Hoof

Vermeld als: opten Hoeff (1571), op de Hoeve (1582), op de Houve/Hoof/Hoef (1776)

Op de Hoof is de naam van het grote open veld dat achter de huizen van de Nieuwenhuysstraat ligt, richting westen (Schimmert). Gezien de oudste vermelding is het zeker dat deze veldnaam al in de middeleeuwen bestond. *Hoof* of *hoove* is in Limburg een veelvoorkomend toponiem (hoeve, hof, landgoed). Mogelijk is *het Hoever Leen*, een oud leengoed in Aalbeek, gerelateerd aan de veldnaam de Hoof. Blijkens een akte uit 1614 hoorde bepaalde landerijen op de Hoof bij het Hoever Leen.

A1. Crauwveld

Vermeld als: op de Crauw / op de Kraeij (1776), Crauw/Kraai (1840)

De Crauw is nog steeds de naam van het veld ten noorden van de Nieuwenhuysstraat/Mareweg, richting Schimmert. Landeigenaren uit Schimmert noemden het aangrenzende Schimmerter deel de Kraai (1776 en 1840). Een vroege vermelding is (nog) niet aangetroffen.

A2. Op de Berg

Vermeld als: Op den Berg (1614), op den Berch (1631), Op den Berg (1776), Op den Bergh (1840)

De omgeving van de Haasdallerweg/Nieuwenhuysstraat wordt *Op den Berg* genoemd, of *bij Starmans op den Berg*, naar de familie die daar al drie eeuwen een hoeve heeft[29].

A3. Vloedgraaf

Vermeld als: Vloetgraeve (1582), Vloetgraeff (1609), Vloedgraaf (1776), Vloedgraaf (1936)

De term vloedgraaf (dialect: *vloodsgraaf*) kwam tot 1840 enkel als perceelscheiding voor, niet als veldnaam. Op het minuutplan kreeg het gebied rond de vloedgraaf, dat tot dan toe gezien werd als onderdeel van de Scherpenbek, de naam *Vloedgraaf*, zie **Afb. 11**.

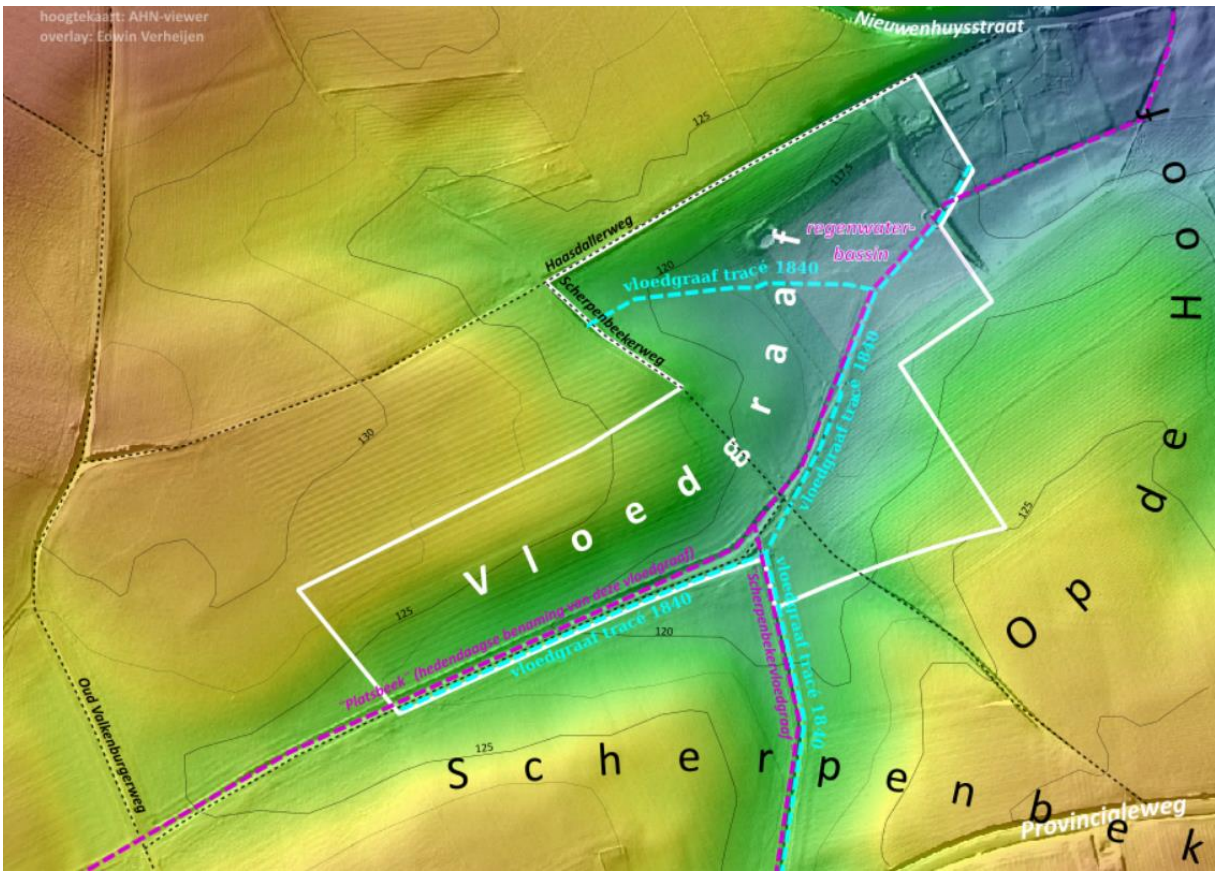

Afb. 11 Hoogtekaart van het gebied ten noordwesten van Aalbeek (circa 650 m × 850 m). Het hooggelegen gebied links is het 'plateau van Schimmert'. De landwegen zijn zwart-gestippeld. Het wit-omkaderde gebied is de 'Vloedgraaf' zoals afgebakend op de kadastrale minuutplans van Hulsberg én Schimmert uit 1840. Op die minuutplans zijn enkele kaarsrecht gegraven afwateringen ingetekend, hier aangegeven met lichtblauwe stippellijnen. De vloedgraven die thans in beheer zijn van het waterschap zijn aangegeven met paarse stippellijnen. Een eerste vermelding van de *Vloetgraeve* aan de *Scherpenbecke* komt uit een akte van 1582.

De zuidelijke tak heet nog steeds *Scherpenbecker Vloedgraaf*. Deze is rond 2008 opnieuw uitgegraven. Op het minuutplan van 1936 is een ander deel als *Habetskoelefkens vloedgraaf* aangeduid (dit betekent 'vloedgraaf aan het koolhofje van de familie Habets'). Zie **Afb. 12**. Die aanduiding komt ook in het archief van de gemeente Hulsberg voor, waar deze gegraven afwatering toen in beheer was. We merken op dat ook een streek bij Schimmert in 1840 *Habetskoelefken* wordt genoemd (het gebied direct ten westen van de rotonde Diepestraat/Provinciale weg). Dit lijkt op toeval te berusten: de streek en de vloedgraaf liggen meer dan een kilometer uit elkaar. De familienaam Habets was verreweg de meest voorkomende naam in deze contreien.

Het gaat om een stelsel van vloedgraven dat dateert uit de middeleeuwen. Soortgelijke stelsels komen elders in Limburg voor, zoals Spaubeek[30]. De greppels lagen in de droogdalen ten westen van de dorpsstraat van Aalbeek en ze fungeerden in natte perioden als een gegraven bovenloop van de Platsbeek, waarop ze afwaterden.

Afb. 12 De droogstaande vloedgraaf ter plaatse van het laagste deel van de Scherpenbeekerweg. In de verte achter het maïsveld ligt het groepje boerderijen bij Starmans op de Berg. In 1936 werd dit deel de *Habetskoelefkens Vloedgraaf* genoemd. Het waterschap noemt dit nu gewoon de *Platsbeek*. (Foto: auteur)

B. Scherpenbek

Vermeld als: Scherpenbeck (1564), Scherpenbecke (1582), Scherpenbek/Scherpenbeek (1776), Scherpenbek (1840)

Dit grote open veld ligt aan weerszijden van de Provinciale weg naar Schimmert. De naam is van middeleeuwse oorsprong, gezien de vroege vermelding. In de Scherpenbek ligt een droogdal met een aantal vloedgraven, zie boven. Ook het gebied dat in 1840 de Vloedgraaf (A3) heette, hoorde oorspronkelijk bij de Scherpenbek. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een akte van 1609, waarin sprake is van land bij de meest westelijke tak van het stelsel greppels, aan *den vloetgraeff der uut den Scherpenbeck nae Haesdel gaet*. Die vloedgraaf lag dus nog in de Scherpenbek maar liep (stroomopwaarts) richting Haasdal. Ook blijkt het uit de Legger van 1776. Bijna alle percelen die grensden aan de vloedgraaf lagen toen in de Scherpenbek. Slechts één perceel lag in het belendende gebied *de Hoof*.

Er zijn ook diverse vermeldingen met Scherpen*beek* in plaats -*bek*. De oude schrijfwijze *Scherpenbecke*, die naast *Scherpenbeck* voorkwam, wijst op een *bek*, dus een puntvormig stuk land[14].

Dat wordt nog eens versterkt door de toevoeging *scherpen*. Thans is niet meer direct duidelijk welk landschapselement deze streek haar naam gaf. Het kan de vertakking van vloedgraven zijn, maar bijzonder scherp is die niet. Ook het patroon van de percelen in dit gebied, zoals aangegeven op het minuutplan van 1840, geeft geen duidelijkheid. Het is denkbaar dat het naamgevende landschapselement thans niet meer in de Scherpenbek zelf ligt, als gevolg van een verschuiving van die streek in de loop van de tijd. Een (eveneens niet zo scherpe) bek ligt ten zuidwesten van de Scherpenbek: de driehoek van 't Kemke[31] (B1).

Op grond van de oudste spellingsvarianten is een oorspronkelijke betekenis van 'scherpen-beek' niet geheel uit te sluiten. Immers ook Aalbeek zelf werd in de 16e eeuw doorgaans met een korte klinker, namelijk '-beck', geschreven. Maar ook een uitleg als 'scherpen-beek' maakt ons niet wijzer in relatie tot het huidige landschap.

B1. Aan 't Kemke

Dit is thans de streek bij de driehoek tussen de Oud Valkenburgerweg (landweg), de Diepestraat (voorheen Lotteringerweg) en de Provinciale weg (voorheen Trichterweg). Dit was grondgebied van Schimmert. Het toponiem *kamp* of *kempke* wijst doorgaans op een 'een afgesloten, omheind stuk land aangeeft, hetwelk niet tot het gemeenschappelijk grondbezit behoort'[14]. In het midden van de 20e eeuw streken wel eens woonwagens neer in dit gebied[26] en dat kan ook de naam kamp verklaren.

In 1840 is *het Kemke* zo'n 400 meter zuidelijker aangegeven, tegenover het (huidige) eindpunt van de Bosscherweg. Dat is wel grondgebied van Hulsberg. Oudere inwoners van Arensgenhout kennen dat land echter als *in de Voele Mörge*[26].

B2. Aan het Paumekruutske

Dit 'palmenkruisje' is de benaming van het veldkruisje op de kruising van de Provinciale weg naar Schimmert met de landweg *Oud Valkenburgerweg*. *Paume* is Limburgs voor de buxus, die achter het kruis staat.

C. Bosscherveld

Vermeld als: Bosscher Velt (1568), Bosscher Velt (1662), Bosservelt (1776), Bosscherveld (1840)

De benaming Bosscherveld gaat terug op het Ravenbosch. Ofwel komt de naam van de eveneens middeleeuwse Bosscherweg die dit veld ontsluit. Ofwel was dit een veld dat deel uitmaakte van een veel groter (Ravens)bosch en na de ontginning haar naam daaraan ontleende[32]. In dat geval was dat overigens een herontginning, want in de Romeinse tijd lagen in dit gebied de akkers van villa Steenland-Arensgenhout. In de vroege middeleeuwen zijn de meeste plateaus echter weer bebost geraakt[5].

In het Bosscherveld lagen tal van kleinere velden en akkers met een eigen naam. We noemen enkele.

- boven den Langen Graeff (1593), den **Hoogen Graeff** (1606), hogen graaf (1776); dit was de hoge berm aan de Bosscherweg ter hoogte van het uiteinde van het droogdal bij de Scherpenbek. Zie de kaart van **Afb. 2**.
- dy **Kymen Wyden** (1593), aen die Kijmen Wyden (1606); grensde aan de Hogegraaf. Dit toponiem (een weide?) treffen we in 1776 niet meer aan.

- het **Sloetel Buijnder** (1610), den **Verlooren Morgen** (1610); de twee akkers werden doorsneden door een weg, mogelijk de Lotteringerweg. Deze veldnamen bestaan uit een oude oppervlaktemaat (bunder, morgen) en een nadere aanduiding (sleutel, verloren). Dit kwam veel voor. Een morgen was de hoeveelheid land die op een ochtend bewerkt kon worden (4 morgen = 1 bunder). Beide veldnamen zijn verloren gegaan na de 17e eeuw.
- **Groenen Poel** (1593, 1610, 1611, 1662), Groenen Paal (1776, 1842); de oudste schrijfwijze vertelt ons dat de naam teruggaat op een groene plas water, dus geen paal. Deze veldnaam heeft de 19e eeuw niet overleefd. Op basis van een overdrachtsakte uit 1842 kan de Groenen Paal gelokaliseerd worden ten zuiden van de kruising van de Bosscherweg met de (verdwenen) Lotteringerweg[33], zie ook **Afb. 8**.
- **Lanck Buijnderken** (1610); dit langwerpig stuk land, dat kennelijk ongeveer een bunder groot was, lag aan de Groenen Poel.
- **Op genen Creen** (1776) lag aan de Lotteringerweg. Mogelijk is dit het veld dat met 'de Crayer' is aangeduid op het minuutplan van 1840.

In een **locatie-omschrijving in oude akten** werden behalve vaste herkenningspunten (zoals een weg of streeknaam) ook de naastgelegen landeigenaren, de zogenoemde *reingenoten*, opgesomd. Dit systeem bleef lang na de invoering van de kadastrale perceelnummering in stand, zoals krantenadvertenties van rond 1920 laten zien. Voor een denkbeeldig perceel in het Bosscherveld geven we weer hoe dat in 1580, 1780 en 1920 zou worden omschreven. De oppervlakte in deze drie voorbeelden is overigens telkens gelijk.

1580: ein stuck lantz by Aelbeck geleghen, uytschietende op den Bosscherweech, reginoit (=*reingenoot*) Thonis Raimekers ter eynder, ter ander sijden Jacoppe Frisschen, vuirhuefft (='*voorhoofd', d.w.z. aan de korte kant*) Wilhem Boschouwers, inder maete hebbende ein buynder mijn viij clein roeden (='*een bunder minus 8 kleine roeden'*)

1780: Een stuk land bij Aalbeek gelegen, uijtschietende op den Bosscherweg, rijgen: (=*reingenoot*) ter eenre sijde Antoon Ramaekers, ter andere sijde Jacobus Frissen, voorhooft Willem Boschouwers, groot aan mate 19 grote en 12 cl. roeden.

1920: Een stuk bouwland bij Aalbeek gelegen, Sectie A. no. 644, reinende den Bosscherweg, A. Ramaekers, J. Frissen en W. Boschouwers, groot 81.14 are (392 kl. roeden).

C1. Vauwersweide (Arensgenhout)

Vermeld als: Clemens aent Valderen van Gen Holt (1565), vander Falderens weijden tot Genholt geleghen (1611)

Deze weide bij Arensgenhout noemen we hier omdat in dezelfde periode als *Mens van Ailbeck aent Valderen* ook een *Clemens aent Valderen van Gen Holt* leefde. Het gaat om twee verschillende personen, want op 15 november 1565 treden ze direct na elkaar aan bij de schepenbank van Klimmen, om transacties vast te laten leggen. De ene persoon herinnert ons aan een valderen bij Arensgenhout, de andere aan een valderen bij Aalbeek.

C2. Op de Bauwen

Vermeld als: op de Bauwen (1626, 1657), Op de Bauen/Bauwen (1776), Op de Bauwer (1840)

De streek langs de noordkant van de Aalbekerdelweg (Houtergats), dicht bij de Aalbekerweg, heette op de Bauwen. Deze naam wordt niet meer gebruikt. In 1840 foutief met een *r* gespeld.
Het maaiveld van de Bauwen ligt iets hoger, zo'n 5 meter, dan het gebied onmiddellijk ten noorden en ten zuiden ervan.

C3. In het Dardel

Vermeld als: opt Derdel (1606), Dardel/Derdel (1776)

Het Dardel lag aan de westzijde van de huidige Pieter Habetsweg (dat is de landweg die de Bosscherweg met de Provinciale weg verbindt). Het is niet duidelijk of dit een *del* is geweest in de betekenis van komvormig landschap. Enerzijds is hier eerder sprake van een flauwe helling dan van een 'kom', anderzijds is het woord *del* meestal vrouwelijk: de del/delle. Mogelijk is het Dardel een contractie van het *derde deel*.

Binnen de familie Janssen wordt de weide aan de oostzijde van de Pieter Habetsweg de *Wei van Pa* genoemd. Daarmee is Jan Willem Neven (1882-1970) bedoeld, een markant figuur in Aalbeek. Tegenwoordig is deze wei in gebruik als aardbeienveld[34].

C4. Aan de Flik

Vermeld als: de Flik, Flikweyde, de Flik, de Vliek (1776)

Dit gebied kan gelokaliseerd worden nabij de hoek van de Bosscherweg en de Aalbekerweg. In 1776 lag de boerderij van de familie Habets-Willems aan de Flik. Mogelijk was dat het huidige adres Aalbekerweg 51.

D. Kaalstreek

Vermeld als: die Kaell Strieck (1610), op de Caelstriecke (1618), Caelstreek, Kaalstreek, Kaalstrik, Kaelstrik (1776), Caalstreek (1840)

De Kaalstreek, zie **Afb. 13**, is nog steeds de naam van het gebied tussen de bebouwde kom van Aalbeek en de bebouwde kom van Hulsberg. Oorspronkelijk was deze naam enkel gereserveerd voor het gebied ten westen van de Aalbekerweg. Tegenwoordig wordt die ook voor het land ten oosten van de weg gebruikt.

De oudste spelling *strieck* gaat net als het hedendaagse woord *streek*, in de betekenis van een strook land of gebied, terug op het werkwoord strijken (middelnederlands *striken*). 'Kaal' kwam al vroeg voor als toponymisch element (namelijk als Oudnederlands *kalo*: 'kaal, onbegroeid'). Kortom, als we de veldnaam letterlijk nemen, was het een streek waarvan het ooit opmerkelijk was dat die kaal was. Dit gebied was op de Tranchotkaart even 'kaal' als de andere open akkers buiten de dorpsstraat. De kaalheid lijkt niets te maken te hebben met arme grond. In 1840 was er geen verschil in vruchtbaarheid van de akkers in de Kaalstreek in vergelijking met de rest van de landbouwgebieden in de gemeente Hulsberg. Dit valt op te maken uit de belastingklassen waarin de akkers toen vielen: grotendeels klasse 1 en de rest klasse 2. Dit kan echter ook een gevolg zijn van vroegere bemesting.

Reeds in de akteteksten van eind 16e eeuw onderscheidde zich het land op de Kaalstreek niet van andere landbouwgebieden. Een deel van het akkerland op de Kaalstreek viel toen onder de Schaluinshof (ook Overste hof genaamd), een leenhof te Hulsberg. Al met al is het aannemelijk dat de Kaalstreek een veldnaam is die stamt uit de tijd van de middeleeuwse ontginningen, toen de plateaus voor het overige nog grotendeels begroeid waren met bossen.

D1. Op de Crayer

Vermeld als: Op genen Creen (1776), Op de Crayer (1840)

Dit gebied lag binnen de driehoek Aalbekerweg, Lotteringerweg, Aalbekerdelweg. Het vormde het begin (vanuit Aalbeek gezien) van het droogdal Aalbekerdel. Zie ook **Afb. 13**.

D2. Aalbekerdel

Vermeld als: in den Ailbeckder Dell (1567), inde Holter Delle off Aelbecker Delle (1612), Aalbekerdel, Aalbeker Delle (1776)

Het gaat hier om een uitloper van het centrale droogdal in Aalbeek. Deze delle ligt langs de zuidzijde van de Aalbekerdelweg. De naam Aalbekerdel werd door Aalbekenaren (bijna) niet gebruikt in 1776. In 1840 werd dit niet als apart gebied vermeld, maar als onderdeel van de Kaalstreek gezien.

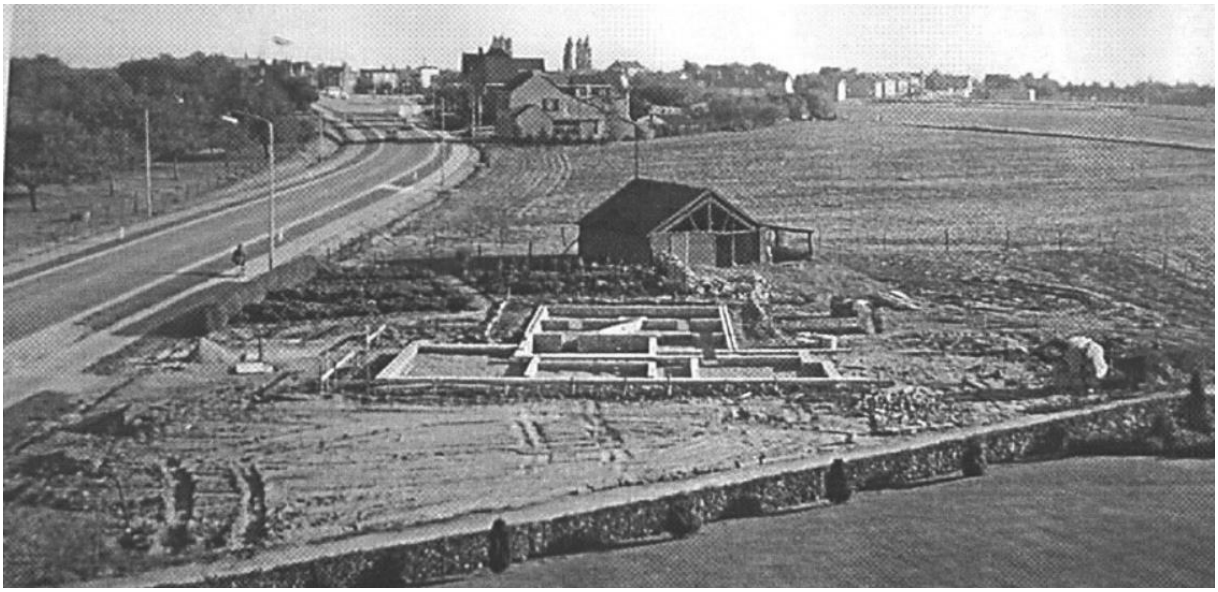

Afb. 13 De Kaalstreek in 1970, kijkend vanaf het herenhuis Kissels (volksmond: *de villa va Kissels*) in de richting van Hulsberg. Op de voorgrond de Houtergats. Het woonhuis Aalbekerweg 45 is in aanbouw. Rechts de Aalbekerdel. (Foto: archief buurtvereniging).

D3. Papenheuvel

Vermeld als: Papehovel (1573), Papenhoivel (1581), Papenheuvel (1776)

De Papenheuvel was een gebied aan de noordzijde van de Mesweg, waarschijnlijk bij het huidige Sportpark van Hulsberg. *Pape* was de middelnederlandse aanduiding van een priester of geestelijke.

E. Felisveld

Vermeld als: int Fielis Feltgen (1607), Felisvelt/Filisvelt (1776), Feelisveld (1840)

Dit was de naam van het veld ten zuiden van de Felisgats. In 1840 werd een deel van dit veld met de *Hoekwei* aangeduid (E1). Het resterende deel van het Felisveld is inmiddels opgegaan in de Kaalstreek (D) en de Hooldel (E2). De naam wordt niet meer gebruikt.

E1. Hoekwei

Vermeld als: Hoekwey (1840)

De Hoekwei (dialect: *hookwei*) is nog steeds de benaming van het gebied ten zuiden van de boerderij van Janssen in de bocht in de Aalbekerweg. In 1840 was dit een boomgaard van bijna 5 hectare

(eigenaar Mathijs Walther Ruyters). De wei grenst zowel aan de Felisgats als de Aalbekerweg, en zal zijn naam danken aan die hoekligging of aan zijn hoekige vorm.

E2. Hooldel

Vermeld als: Oppemer Delle (1610, 1613), Holdel/Haaldel/Holdelle (1776), Op de Hoeldel (1840)

De Hooldel is een laagte waardoor de Kinkenvoordersweg loopt, niet ver van de Panhuisweg. De Hooldel ligt aan een kruispunt van holle wegen, waarvan een de Hooleweg heet. Dit kan de naam verklaren. Op het minuutplan van 1840 heet alleen het land aan de Hulsberger zijde van de Kinkenvoordersweg zo, tegenwoordig ook de Aalbeker zijde[3]. Rond 1600 treffen we hier de *Oppemer Delle* aan.

Afb. 14 Kinkenvoordersweg ter hoogte van de Kakersgraaf, kijkend in de richting van Vink en het verdwenen Ophem. (Foto: auteur)

Aan de kruising van de Kinkenvoordersweg met Hooleweg/Panhuisweg lag in 1776 het *Buschke*. Het ging toen naar alle waarschijnlijkheid om hetzelfde bos(je) als deze: *Oppemer Bossch (1566), Oppemer Bosch (1567), Oppemer Bussken (1598)*.

E3. Kakersgraaf

Vermeld als: Kakersgraaf, Kakersgraef, Kaekersgraef, Kakusgraef (1776), Cakensgraef (1840), Op de Olmen (nu)

De Kakersgraaf was de naam van de graft die evenwijdig met de Kinkenvoordersweg loopt, rechts van de weg richting Vink. Het gebied tussen de weg en de graft heette *Op de Kakersgraaf*. Bij de familie Janssen staat deze bekend als *Op de Olmen*: “op de Kinkenvoordersweg rechts gelegen, als je richting *Gen Vink* gaat. Daar bovenaan in de fruitwei staat een hoogspanningsmast boven op een graft. Vroeger stond deze graft vol met iepen, oftewel olmen.”

F. Panhuysveld

Vermeld als: aent Panhuyss Veltyen (1596), Panhuysvelt (1776), Panhuysveld (1840)

We gaan ervan uit dat het veld is genoemd naar de Panhuisweg[35]. Het is niet aannemelijk dat er een panhuis (brouwerij) in het veld heeft gestaan. Ook in Hulsberg kwam een stuk Panhuisweg voor, waarvan het onverharde deel nog bestaat onder de naam Peter Habetsweg. Deze Hulsberger tak sloot echter niet helemaal aan op de Aalbeker tak. Bij de onderbreking kan men afslaan in de richting Wijnandsrade, waar een Panhuys bekend is. Of dat al in de middeleeuwen bestond, is niet duidelijk.

G. Putterveld

Vermeld als: Puttervelt (1582), Putterfelt (1602), Puttervelt (1776), Putterveld (1840)

Dit is het plateau ten oosten van de Nieuwenhuysstraat, doorkruist door de Puttersweg. Dit veld hoorde deels bij Wijnandsrade. De tussen-*s* in Puttersweg wordt pas vanaf 1960 op de topografische kaarten weergegeven, daarvoor was het steeds Putterweg.

Het ligt voor de hand om bij de herkomst van deze veldnaam te denken aan de aanwezigheid van een of meer putten, maar waterputten zijn hier niet te vinden[36]. Het grondwater zit diep op dit plateau. Voor drinkwater kon men bovendien makkelijk terecht bij de beek in Helle, die via de Putterweg te bereiken is. Kan de *Putterweg* misschien de weg zijn geweest naar een waterput of drinkwaterbron, mogelijkerwijs in Helle?[37] De uitgang -er duidt inderdaad op de weg náár een put, niet op een weg bij een put. Dit hoeft geen gegraven put te zijn want in het middelnederlands kon het woord ook 'poel, plas' betekenen[14]. Aan zulke natuurlijke drenkplaatsen is in Helle geen gebrek. Deze verklaring is een interessante mogelijkheid, maar de bewijsvoering is nog niet rond.

G1. Pereweide

Vermeld als: Peere weijke/Peere weijdje (1776), Pereweyden (1840)

Dit is het veld tussen de twee landwegen die zich naast Ruytersweg 11 vertakken, zie **Afb. 15**. Deze veldnaam leeft voort in de huidige benaming van de Pereweideweg, die uitkomt op de Lange Gats. Evident is dat de naam verwijst naar een wei met perenbomen. Meestal stonden fruitbomen in de huisweiden, dus achter de huizen aan de dorpsstraat. Dat ze hier wat verder van die dorpsstraat vandaan stonden, was kennelijk zo markant dat deze naam als toponiem in gebruik is genomen.

Afb. 15 Op de Pereweide staan sinds 2014 weer fruitbomen. (Foto: auteur)

G2. Aan het Valderen

Vermeld als: aent Valderen (1564), aen gen Vauwer (1663), aent Valderen (1708)[18]

Tot zeker 1943 werd de Ruytersweg *Vauwerengats* genoemd. Het valder stond op de hoek van die uitvalsweg met de Nieuwenhuysstraat, ter hoogte van Nieuwenhuysstraat 8. De meest functionele positie voor een valder is optie 1 van in **Afb. 16**. Daar zorgt een hekwerk ervoor dat het loslopende vee ook niet richting Haasdal of Hulsberg kan weglopen. En een afsluiting op die plek hinderde bovendien niet het doorgaande verkeer tussen Hunnecum en Haasdal. Deze optie impliceert dat de middeleeuwse nederzetting aanvankelijk eindigde ter hoogte van dat valder, zie de tekening rechts. Pas later zou de dorpsstraat zich dan verder hebben uitgebreid in de richting van Hulsberg.

Afb. 16 Links (Verzamelplan 1818): Mogelijke locaties van het valderen: 1. over de dorpsstraat; 2. over de uitvalsweg. Rechts: een valder aan het uiteinde van een dorp. Tekening uit *Heerdgang*, Henk Hillegers, 1993.

Tot 1861 was de Vauwerengats niet breder dan de andere holle wegen in Aalbeek. In dat jaar kreeg deze gats, die op het plateau bovenaan overging in de Ludderweg of Ledderweg naar Hunnecum, de status van provinciale weg. De verbreding is gerealiseerd door de steile berm aan de rechterzijde (zuidzijde) van de gats af te graven. Al voor die tijd stond er een tolpoort onderaan de Vauwerengats. Die was bedoeld voor de bekostiging van het onderhoud aan de doorgaande wegen die in beheer waren van de provincie of het rijk. Een tweede tolpoort stond op de Aalbekerweg ter hoogte van de Felisgats. De vermelding *Tol* bleef tot 1893 op de topografische kaarten staan. In 1933 verloor de Vauwerengats zijn functie van doorgaande weg. Toen werd het huidige tracé van de Provinciale Weg naar Hunnecum geopend.

G3. Eggersdaal

Vermeld als: inden Eggendal (1572), Eggersdael (1601), In den Eggersdael (1840)

In de volksmond tegenwoordig uitgesproken met een *h*: de *Hègkersdaal*. Dit veld ligt oostelijk van het Puttersveld. Het viel onder de heerlijkheid Wijnandsrade.

De Eggersdaal is duidelijk een dal, zie **Afb. 2**. Het middelnederlandse woord *egge* betekend 'scherp, puntig, wrang, zuur'. Als toponiem kan het een puntig stuk land aanduiden[14]. In de Eggersdaal kan dat om de vertakking van de twee veldwegen gaan. Het is ook mogelijk dat de veldnaam teruggaat op de persoonsnaam Egge of Egbert[32] (vergelijk de Limburgse familienaam Eggen).

H. Helle

Vermeld als: In den Hell (1573), Ghen Hell (kerkboek 18e eeuw), in de Helle (1776), in de Hel (1840)

Helle (*Gen Hèl*) bestaat uit twee buurtschappen, vroegers zelfs drie, aan de bovenloop van de Platsbeek. Kenmerkend voor het landschap zijn de vochtige groene weiden die het beekdal flankeren, afgescheiden met hagen en bomen, zie **Afb. 17**. Vooral de helling aan de zuidoostzijde van de beek is plaatselijk zeer steil. Helle viel vanouds onder drie kerspels (gemeenten): Nuth, Hulsberg en Wijnandsrade. De drie delen waren niet alleen administratief gescheiden, er was geen verbindingsweg tussen de drie gemeenschappen. Alleen via flinke omwegen konden paard en wagen rijden.

Afb. 17 De beek en de weilanden tegen de hellingen van Helle. Het weiland rechts was halverwege de 20e eeuw van de familie Ritzen te Aalbeek. Achter de hagen in de verte lag de Merckxwei, met een eigenaar in Helle-Nuth. Helle is tegenwoordig te voet via het Omlooppad te doorkruisen van Aalbeek naar Nuth. (Foto's: auteur)

In het deel van Helle dat onder Hulsberg viel, stonden oorspronkelijk huizen aan beide zijden van de beek, nu alleen nog aan de rechterzijde (in stroomafwaartse richting). In 1796 had dit deel 23 inwoners. De landweg loopt aan de rechterzijde. Na de laatste nog bestaande woning gaat de weg over in een smal pad. In Nuth stonden de huizen aan de linkerzijde van de beek (45 inwoners in 1796). In Wijnandsrade stond toen slechts één huis (5 inwoners), aan de rechterzijde. Dat werd door Wijnandsrade zelf meestal bij Aalbeek gerekend, waar het immers nog twee andere groepjes woningen had. Ook de inwoners van het Hulsberger deel waren Aalbekenaren.

I. Vinkeveld

Het Vinkeveld is een groot gebied onder Wijnandsrade, oostelijk van het Panhuisveld gelegen. In de onderzochte akten uit de 1563 tot 1620 is hier veelvuldig sprake van toponiemen rond de *Hoeve Ophem*. Dit was een oude leenhof onder de heerlijkheid Wijnandsrade ten zuiden van Vink[21]. De landerijen van dit leengoed strekten zich uit tot aan de grens met het kerspel Hulsberg.

- *Oppemer Bosch* (1566, 1567, 1587, 1598, 1610): Dit grensde aan de Panhuisweg. Meer bepaald lag dit bos, soms *buschke* genoemd, in de Oppemerdelle;

- *Oppemer Delle* (1610, 1613): dit was waarschijnlijk de benaming van het gehele droogdal tussen de Panhuisweg en de hoeve Ophem;
- Oppemer Felt (1598): dit lijkt een meer algemene benaming voor de velden rond de hoeve Ophem. Mogelijk correspondeert dit met het huidige Vinkeveld[38];
- Oppemer Gewanden (1610): gewanden zijn landgoederen van een leenhof[14]. Mogelijk zijn de Oppemer Gewanden later hernoemd tot de Vinker Gewanden (zie ook **Afb. 6**);
- Oppemer Wech (1617): dit zal de weg zijn die in 1610 wordt aangeduid met *den wech der nae Ophem aeff gaet*. Het eerste deel is de huidige Kinkenvoordersweg en vanaf het regenwaterbassin is dat de weg (of voetpad) rechts. Het tracé van de Kinkenvoordersweg loopt vanaf daar links omhoog richting de Blauwe Steen/Vink. Dit laatste deel van de huidige Kinkenvoordersweg was perceeldoorsnijdend in 1840 (zie **Afb. 6**) en dat wijst erop dat het mogelijk minder oud is dan de rest van de weg[39].

Verantwoording

De basis van dit onderzoek is de Legger van Hulsberg, een pre-kadastraal eigendomsregister uit 1776. Daarvoor heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de door Maurice Stevens gemaakte transcriptie. Deze legger is bijzonder waardevol voor toponiemenonderzoek, omdat de eigenaars zelf aan het woord zijn over de locatie van hun landerijen. Het gaat daarmee om een heel ander type bron dan de eerste kadastrale minuutplans. Daarop is weliswaar de precieze locatie van veldnamen weergegeven (soms te precies), maar daarvoor is een betrekkelijk arbitraire selectie gemaakt door de dienstdoende landmeters. Diverse veldnamen die veel voorkomen in 1776 ontbreken op de minuutplans van 1840. Om iets te kunnen zeggen over de herkomst en ouderdom van toponiemen, heb ik vervolgens de oudste akten van landoverdracht in en rond Aalbeek doorzocht, daterend uit de periode 1563-1600. Deze zijn als scans toegankelijk gemaakt door RHCL op de nationale website www.archieven.nl.

Tijdens het onderzoek heb ik uitvoerig gecorrespondeerd met Roger Crombag, die specialist is in de historie van Arensgenhout. Hij heeft ook verwijzingen naar akten uit de periode 1600-1625 opgezocht in de Collectie Habets. Dit heeft mij veel speurtijd bespaard. Op deze plaats bedank ik hem. Verder dank ik Trude Rubens, voor de inspirerende correspondentie over diverse toponiemen. Zij onderzoekt die elders in Limburg. Beiden hebben bovendien nuttig commentaar geleverd op een proefversie van dit artikel. Ook bedank ik Robert Janssen, zijn vader Bèr Janssen, Funs Schaapkens, Toine Verheijen, en (nogmaals) Roger Crombag die mij hebben aangegeven welke veldnamen tegenwoordig nog bekend zijn.

Edwin Verheijen, mei 2021

In deze tweede versie zijn enkele aanvullingen en verbeteringen verwerkt en is nieuw beeldmateriaal toegevoegd.

Edwin Verheijen, september 2021

Reageren op dit artikel kan via de buurtvereniging.

Bijlage 1 Toponiemen in de Gichtregisters van rond het jaar 1600

In deze bijlage zijn toponiemen uit Aalbeek geïnventariseerd die voorkomen in de gichtregisters van de hoofbank Klimmen, waaronder het kerspel Hulsberg viel. Met het oog op het vinden van zo vroeg mogelijke vermeldingen zijn de oudste handgeschreven akten vrijwel geheel doorzocht, namelijk akten uit de periode 1563-1600 (RHCL-LvO 7076-7078). Met behulp van twee indices is voor de periode 1600-1625 gerichter gezocht naar Aalbeekse toponiemen, namelijk met behulp van de 'Collectie Habets' en anderzijds de index RHCL-LvO 7114 die rond 1700 is gemaakt. Tot slot zijn uit de periode 1625-1695 nog enkele 'toevalstreffers' genoteerd, als bijvangst van andere speurwerk.

De schrijfwijze is hieronder overgenomen uit de originele akten. Hoofdletters, interpunctie en de keuze tussen de letter *u* dan wel *v* zijn volgens hedendaagse normen.

Elk fragment wordt voorafgegaan door het RHCL-LvO nummer, folionummer (recto of verso), jaartal.

Scherpenbek; De Hoof; Vloedgraaf; Trichterweg (Provinciale weg naar Schimmert)

- 7076, 4r (1564) … in den **Scherpenbeck** by Ailbeck
- 7076, 56r (1571) … gelegen by Aelbeck **opten Hoeff** …
- 7077, 18r (1581) … het (voerss(chreven) lant is gelegen inden **Scherpenbeck** by Ailbeck reginoit ter eijnder der **Helhoiff** ter anderen syden Henrick Raeidtz erffg uuijtscheiten(de) opten **Triechterweech** …
- 7077, 23v (1581) … het voorss(chreven) lant is gelegen in tew(eten) verscheiden stucken, waerva(n) dat eyn gelegen is op den **Triechter Wech** uuytschieten(de) reginoit ter einder Peter Ackermans erven, ter anderen syde Vaess Boeschuewers erffg.;
- 7077, 24v (1582) … tsestich clein roide lantz gelegen in den **Scherpenbecke**, voerhoefft den **Vloetgraeve**, van dan opwaertz nae **Ailbeck** …
- 7077, 31r (1582) waervan die ij (=2) stuxkens syn gelegen in den **Scherpenbecke** dat ander stuxken is gelegen int **Puttervelt** …
- 7077, 32v (1582) … gelegen achter Ailbeck **op de Hoeve** genant …
- 7078, 50v (1590) … gelegen op den **Scherpenbeck**
- 7079, 71r (1602) … gelegen inden **Scherpenbeck** op den **Trichterwech** uutschietende
- 7080, 37v (1609) … onder halven morgen lans … is gelegen tusschen Schummert en(de) Aelbeck uut schietende op den **Vloetgraeff der uut den Scherpenbeck nae Haesdel gaet**…
- 7081, 39r (1614) Op huyden den 13den November anno 1614, overmits Lambert Salms als geconstituert stadt holder der Leen goeder tot Aelbeck genampt **Het Hoever Leen.** Item Symon Frisschen ende Jaicksken Frisschen leenmannen des selven lens (=*van dit leen*) soo is gecompariert ende erschenen Nelis Frisschen als hebbende ouch ein spliet vanden selven leengoet, soo heefft hij vanden selven goede syn toucht (=*vruchtgebruik*) gerechticheijt uut gegaen aen dry groot roeden lans geleghen **op die Hoeff** genant, boven Jacop Guessens weijde daer sijn huijs op staet beneffens die **Triechter Gats,** ende heefft die toucht ende goet over gedraghen tot oerbaer ende behoeff synen soen Gerken, verweckt van syne erste huijsvrouwe Heijlen Habets genamt, te weten vanden voerss(chreven) dry groot roeden daer hij Nelis voerss(chreven) noch reygenoet van blifft ter einder, ter ander syden nae die **Triechter Gats** is Jacop Goessens reygenoot …

Bosscherveld; Bosscherweg; Dardel; Groenen Poel; Kijmen Weide; Hogen graaf

- 7076, 36v (1568) … eenen morgen lantz int **Bosscher Velt** …
- 7077, 17v (1581) … einen morgen lantz ende 20 clein roiden gelegen opten **Bosscher Weech** …
- 7077, 18v (1581) … gelegen int **Bosscher velt** …
- 7077, 58r (1583) … alsullicke weide op den **Bosscherweech** uuytschietende …
- 7077, 98v (1585) … den **voetpaet der vanden Trichterwech nae den Bo(s)chserwech** gaet …
- 7078, 50v (1590) … op den **Bossers Wech** uuitschietende …
- 7078, 118r (1593) ... geleghen boven den **Langen Graeff** reyge(noot) Wilhem Willens ter eynder, ter ander zyden nae den Ravensbosch Jo(ncker) Anstenraeds erff genampt **dy Kymen Wyden**
- 7078, 126v (1593) … den **Groenen Poel** genampt int **Ghenholter Felt** reyge(noot) Joncker Anstenradts erf
- 7079, 268v (1606) … uutschietende op den **Bosscher wech** genampt **opt Derdel**, wes hem daer met den loof is toegedeilt, reijgenoot Wilhem Boschouwers voerss(chreven) ter andere syden der **uut Aelbeck nae den Scherpebeck** gaet (=*hedendaagse Pieter Habetsweg*) en(de) noch eijn stuck lantz omtrent eijn halff buijnder lans offt wes die maet uut brengen sael, genampt aen die **Kijmen Wyden**, reijgenoot Anstenraetz erff ter eijnder, ter andere syde den **Hoogen Graeff** (*bij de bocht in de Bosscherweg*)
- 7080, 96v (1610) … aenden **Groenen Poel**, reygenoot Sijmon Symons erffe en(de) Severen Boschouwers erffe, willich (=*welk*) erff stuck lans genoempt het **Lanck Buijnderken** inder maete aenhaldende iiij morgen, reijge(noot) Thonis Jaecken erffe, ter eijnre en(de) Jan Smitsmans, Nelis Habets

- 7080, 144r (1611) … gheleghen aenden **Groenen Poel** genampt **tusschen Hulsberch ende Aelbeck** reijngenoot Huijb Cloeps lant ter sijden nae Hulsberch ter ander syden Clement Dechers ende meer anderen, daer op uutschietende voor houfft het **Sloetel Buijnder** genampt …
- 7081, 47v (1615) …lans genomt geweest alltijt aen die **Kijmen Wijden** ende is het ort vanden stuck nae Genholt warts voor houfft nae den Bosscherwech wart (…) nae Genholt warts (…) nae Aelbeck warts
- 7084, 217r (1662) … item drij morgen acker lants oock onder Aelbeeck int **Bosscher velt** aen de **Groene Poel** gelegen …

Aalbekerdel; Kaalstreek; de Bauwen; Houtergats; Aalbekerweg; Lotteringerweg

- 7076, 34r (1567) … gelegen in **den Ailbeckder Dell** …
- 7076, 80r (1573) … gelegen opte **Hulsberger Meswech** aende **Papehovel** …
- 7077, 8v (1581) … van einen halven buijnder lants gelegen aen den **Papenhoivel** …
- 7077, 23v (1581) … het ander stuck is gelegen by Ailbeck uuijtschietende op den **Holter Voetpaet** …
- 7077, 67r (1583) … ter anderen syden die **Steige** achter Genholt vuirhuefft den **Misweech** …
- 7078, 51r (1590) … op ten **Albecker Mees Wegh** uuitschietende …
- 7080, 39r (1609) … ein weyde tot **Gen Hout** gelegen daer die **Moelen Stiege** door is gaende **aent Valderen** genampt …
- 7080, 94v (1610) … nach daertou ein stuck lans genampt **het Sloetel Buijnder** reijgenoot sonen Flodurps ter einder en(de) Clement Dechers en(de) Anthonis Jaeckens ter andere syden is inder maete hebbende ein buijnder 63 clein roeden, nach daerbij ein ortgen lans op **Den Verlooren Morgen** genampt, die syde nae Genholt wart **tot den Wech tou der door den Verlooren Morgen gaet** (=*waarschijnlijk de Lotteringerweg*) …
- 7080, 95rv (1610) … ein stucksken lans gelegen bij Aelbeck op die **Piers Hage** genampt, reijgenoot Lambert Salms ter eijnder, ter ander sijden der **Wech der uut Aelbeck nae Genholt opgaet**, voorhoufft Thonis Jaeckens is inder maete hebbende onderhalven morgen en(de) acht en twintich clein roeden …
- 7080, 96v (1610) … noch ein halff buijnre en(de) 29 cleijne roeden reijgenoot Thonis Jaecken ter einre en(de) ter ander sijden Jo(ncker) Schaluijns erffe genoempt **Die Kaell Strieck** …
- 7080, 176r (1612) … dat twede stucksken it. geleghen ~~achter Aelbeck~~ **inde Holter Delle off Aelbecker Delle** genampt, it(em) inder maete einen halven morgen genampt den **Verlooren Morgen** reijgenoot den der ander wech der door die **Acht Buijnder** gaet …
- 7080, 187r (1612) … gelegen boven den **Verloeren Morgen tusschen Genholt ende Aelbeck** reygenoot **der wech der door den Verlooren Morgen gaet** (=*waarschijnlijk de Lotteringerweg*) …
- 7082, 80r (1618) … tuschen Aelbeck ende Genhout **opde Caelstriecke** …
- 7083, 76r (1626) … gelegen by Aelbeeck **op den Bauwen**, regenoot ter eenre Willem Mullens, ter andere Meys Ackermans …
- 7085, 98r **(**1657) … gelegen tusschen Geenhout ende Albeeck voorss(chreven) **op de Bauwen**, reijg(enoo)t ten eenre naer Albeeck Jan Coenen, voor soo veele hij uuijtten geheelen stuck behout, ter andere naer Geenhout den gemeenen wech …
- 7084, 194r (1662) … de gemeijne **Messe wech** gaende naer Hulsburch …
- 7086, 255r (1667) ... eenen morgen en vijf kleijn roeden ackerlants is gelegen tussen Albeck en Hulsberg rijgt. ter eender sijden Lemmen Ackermans en ter ander sijden Willem Ackermans en voorhooft den **Lotringers wech** ...
- 7091, 490r (1695) … ackerlandt gelegen aende **Lotringerswegh** …

Panhuisweg; Panhuisveld; Felisgats, Felisveld; Ledderweg (naar Hunnecum-Nuth)

- 7076, 24v (1566) … tot **Ailbeck** opten **Panniswech** …
- 7076, 38v (1568) … eenen morgen lantz gelegen op den **Panhuijs wech** …
- 7077, 59r (1583) … omtrent einen morgen lantz opten **Ludderweech** uuijtschietende …
- 7077, 62v (1583) … gelegen by **Ailbeck** opten **Ludderweech** …
- 7077, 167r (1587) … onderhalven morgen land achter syn huysweyde gelegen te Aelbeck op den **Panhuyss Wech** uutschietende
- 7078, 209v (1596) … gelegen tot Aelbeck **aent Panhuyss Veltyen** …
- 7080, 4r (1607) … gelegen te **Aelbeck** achter het dorp genampt **int Fielis Feltgen** …
- 7080, 94v (1610) … ein stuck lans by **Aelbeck** gelegen uutschietende **op den Panhuijs wech**, reijgenoot Nelis Frisschen ter einder ter ander syden Goessen Hermans lant, alsoo op schietende al **op die Oppemer Gewande** inder maete hebbende ein buynder mijn xviij (=*minus 18*) clein roeden, nach ein stuck lans op den selven **Panhuijss Wech** uutschietende, reijgenoot Lambert Salms ter einder, ter ander sijden Severen Boschouwers en(de) Lambert Salms en(de) meer anderen, inder maete hebbende iij morgen (*4 morgen = 1 bunder*) xvj roeden …
- 7070, 108r (1610) ...ein stuck lans op den **Fielis wech** uijtschietende

Ophem (toponiemen die zich uitstrekten tot grondgebied van de hoofdbank Klimmen)

- 7076, 27v (1566) … gelegen aen **Oppemer Bossch** in gen syde Hulsberch …
- 7076, 35v (1567) … gelegen omtrent den **Oppemer Bosch** …

- 7077, 138v (1586) … gelegen ain den **Nijteser Hage** genampt reg(enoot) **des hoeffs erve van Nythuijssen** ter eynen, ter anderen syden der **Rader Weech** … (*het deel ten zuiden van de Kersboomkensweg viel onder Nijthuizen, niet Ophem*)
- 7077, 158r (1587) … omtrent den **Oppemerbosch** gelegen …
- 7077, 225r (1588) … dar den **voet paedt** doer gaet **nae Opphem aeff** …
- 7078, 255r (1598) … eynen halffen mor(gen) landts gelegen aent **Oppemer Bussken** …
- 7078, 268v (1598) … gelegen int **Oppenner Felt** rey(genoten) Jo(ncker) Anstenrader e(r)ff ter eynder, ter ander zyden **nae Oppem warts** thys Bosch en(de) bove(n) voerhouft …
- 7078, 279v (1598) … gelegen tussens Hulsberch en Aelbeck aenden **Oppemer Bosch** genampt, uuijtschietende op **den wech van Hulsberg nae Aelbeck** (=*Panhuysweg*) gaende …
- 7080, 94v (1610) ... langs die **Oppemer Del** gelegen …
- 7080, 95rv (1610) … nach daertoe ein stucksken lans genampt het **Busken** gelegen op die **Oppemer Delle** uutschietende, reijgenoot der **wech der uut Aelbeck nae Hulsberch** (=*Panhuysweg*), reijgenoot **der selve wech**, ter ander syde **des hoeffs erff van Ophem** inder maete hebbende ein halff buijnder …
- 7080, 98v (1610) … ende acht cleinen uutschietend op die **Oppemer Delle** …
- 7080, 99r (1610) … gelegen **boven den Panhuyss Wech** reijgenoot die **Oppemer Gewanden** voor houfft Goessen Hermens erffe ende Thisken Boschs erffe ende is looss en vrij …
- 7080, 99v (1610) … gelegen by Aelbeck tegen den **Oppemer boschs** over reijgenoot Mees Boschhouwers ter einder ter ander sijden Mathis Bosch ende Wilhem Boschouwers **beneden op den wech uutschietende der nae Ophem aeff gaet** *(=vermoedelijk de latere Kinkenvoerdersweg)* …
- 7080, 239r (1613) … geleghen langs die **Oppemer Delle** genampt reijgenoot die weder-deylingen daer van uut den **hoeff van Ophem** comende ter ander syden Jan van Odekercken genampt Jan Itens van Aelbeck …
- 7082, 39v (1617) … halff boender ackerlandts gelegen **opden Oppemer wech** *(=vermoedelijk de latere Kinkenvoerdersweg)* …
- 7084, 202r (1662) … regenoot ter eenre Nelis Habets ter andere sijden Tis Bosch voor hooft **den wech naer Oppen aff gaen(de)** …

Zie voor het toponiem *Oppemer Gewanden* ook onder Panhuisweg.

Afb. 18 Panoramafoto van het deel ten zuiden van Vink. De foto is genomen op 200 meter ten oosten van de uitlaat van het regenwaterbassin. Links zijn de boederijen van Vink zichtbaar. De afrastering rechts wijst in zuidelijke richting, met glooiend landschap. In die richting lag hoeve Ophem, waarvan 'slechts heuvelen en scherven' over waren in de negentiende eeuw. (Foto: auteur)

Valderen

- 7076, 3r (1564) … **Mens van Aelbeck aent Valder(en)** …
- 7076, 21r (1565) Den xv^{e} novembris 1565. Op dato voers(schreven) heft (=*heeft*) **Clemens aent Valderen van Gen Holt**, Henricken Snyders geguodt in veer vaten rogghe loespacht op **syn huys en(de) hoff tot Gen Holt aent Valderen gelegen**
- 7076, 21r (1565) Op dato voerss(chreven) (*dat was eveneens op 15-11-1565*) heft **Mens van Ailbeck**, als momber Jacops Frisschen, …
- 7076, 28r (1566) … **gelegen Gen Hout** neven **Cleement goet aent Valderen**…
- 7077, 31v (1582) … einen halven morgen lantz gelegen optin Triechterwech uuijtschietend(de), reginoit **Clemens erven aint Valderen** … (=*waarschijnlijk Clemens van Arensgenhout*)
- 7080, 21r (1608) … die erffgenamen van **Clement aent Valderen** za(liger) … (*betreft Clemens van Genholt*)
- 7080, 39r (1609) … ein weyde tot **Gen Hout** gelegen daer die **Moelen Stiege** door is gaende **aent Valderen** genampt …
- 7080, 148v/149r (1611) … Catarijna Clemens dochter **aent Valderen** ende hij comparant heeft overgetransportiert coups halven als man ende mombaer synder huijsvrouwe voerschreven omtrint ij morgen weijden off wes (=*waarvan*) die maet uut loenghen sael **vander Falderens weijden tot Genholt geleghen** …
- 7080, 199r (1613) Op huyden den 4 den martij anno 1613, overmits Lambert Salms in plaetze des proost scholtes en(de) Wilhem Wilhems, beyde schepenen der houftbanck Climmen, soo is gecompariert en(de) erschenen **Nelis Frisschen van Genholt** en(de) hij, comparant, heefft synen **neeff Peter**, nu **wonachtich tot Hunnecom**, bijpanden ghestelt voor alsulcke pachteryen en(de)

goet rinten (=*renten*) als **Peter Frisschen op sijn kindts ghedeijlten te Aelbeck** heefft staende, het willich (=*hetwelk*) Nelis voerschreven jaerlicx betalen moet, te weten vier erff vaet roggen aende pastoor tot Schummert, noch ij (=2) vaet mijn (=*minus*) einen halven cop te Alden Valckenborch aen die kirck, noch aen die kirck tot Hulsberch onder halff vaet min 2 cop, noch ein halff vaet tot Raede aen die kirck, noch tot Maestriecht aen den Golt Smidt iiij (=4) gulden Brab(ants) gelt, Rindt ende Merten Peters erffghenamen viij (=8) stuver jaers, waer voor dat **Nelis** voerschreven tot einen bijpande heefft gestelt **sijn weijde aent Haesdelre Falderen** off hij off sijne erffen onder jaerlicxsen betalinghen dat sich Peter off sijne erffen daer aen erfaren sullen om schadeloos daer van gheindemniert te worden sonde arch off list in evughen deijle ingeval dat sij daer van gemolistiert worden …

- LvO 144, 20r (1663) Huijs ende hoff van Frans Snackers **aengen Vauwer**, wordt bij hem selven bewoont, ende heeft aen landerijen drij boender, drij morgen

Helle, Eggersdal, Puttersweg, Puttersveld, Lange gats

- 7076, 62v (1572) … gelegen inden **Eggendal** …
- 7076, 75r (1573) … gelegen **in d'n Hell …**
- 7077, 142v (1586) … in die Sypen gelegen reg(enoot) den **Vloedgrave** … (*de Sijpen lag in Helle-Nuth; de vloedgraaf aldaar is thans bekend bij het waterschap als de "Helle Siepender vloedgraaf"*)
- 7077, 147v-148r (1586) … gelegen int **Helffelt** reg(enoot) ter eynre syde Symon Erckens nae Haisdail ter anderen syde Jan Goertz vuirhuefft der **Hellhoiff** …
- 7077, 229v (1588) … in **die Helle te Aelbeck** …
- 7079, 35r (1601) ... enen morgen lans in den **Eggersdael** …
- 7079, 71v (1602) … gelegen in **Putterfelt** …
- 7079, 108v (1603) … gelegen op den **Putterwech** …
- 7080, 235r (1613) ... ein ort weyden to Aelbeck gheleghen, reijgenoot Wilhem Moenen der ramecker tot Aelbeck voor houfft ende die ein langhe syde langs **die gatzs nae Hanss Frisschen** (=*waarschijnlijk de Lange gats*) in te gaen, die ander langhe syde langs die ghemeijn straet te Aelbeck, soo **recht uutschietende op die straet voor Hanss Fisschen** ...
- 7081, 49r (1615) … gelegen achter Aelbeck uutschietende opde **Putterwech**, ein houfft ende dat ander houfft op de **wech der nae Hans Frisschen gats** in gaet (=*waarschijnlijk de Lange gats*) …
- 7082, 166r (1623) … gelegen om Aelbeck op de **Gracht** reigenoot de **Grachtwech** … (*Helle-Nuth*)
- 7086, 257r (1667) .. gelegen tot Aelbeck genoemt de **Krigers Weijde** gelegen rijgt. ter eender sijden **den beeck** en ter ander siden Peter Voncken …

Op den Berg

- 7081, 24v (1614) ... gelegen **op den Berg** genampt …
- 7083 195v (1631) … gelegen tot Aelbeck **op den Berch** genampt …

Kinkenvoerdersweg

- 7091, 291r (1690) ... een stuck landts gelegen opde Dorrecuijll (...) uytschietend op de **Kinckers Wegh** … (*dit gedeelte lag te Hulsberg bij de Dorekuil*)

Ligging onbekend

- 7079, 19v (1601) … gelegen bij Aelbeck achter Jaspar Mullens hoeff, genampt op den **Dollenberch** …
- 7079, 76r (1602) … gelegen bij Aelbeck op den **Dollenberch** genampt, reyngenoot Jasper Mullens …

Bijlage 2 Toponiemen in de Legger van Hulsberg van 1776

De Legger van Hulsberg bevat veel toponiemen. Het is een register van alle eigendommen in het kerspel Hulsberg, begonnen in 1776 en bijgehouden tot 1795, gerangschikt op eigenaar. Hoewel het handschrift steeds hetzelfde is, is de wijze van verkrijging van de eigendom vanuit het perspectief van de eigenaar opgeschreven: bijvoorbeeld 'bij erfenisse van mijne ouders Wijnand La Heij en Anna Offermans'. We mogen er daarom vanuit gaan dat de beschrijvingen van de locaties, die we als bron van de toponiemen gebruiken, ook letterlijk uit de mond van de verschillende eigenaars zijn opgetekend. In deze bijlage zijn de toponiemen die minstens drie keer voorkomen in de Legger geïnventariseerd. De afkorting 'rijgen' in de akteteksten staat voor reingenoot.

Veldnamen tussen Aalbeek en Schimmert
Tussen Aalbeek en Schimmert/Haasdal, liggen van noord naar zuid de volgende gebieden: De Crauw, Op den Berg, de Vloedgraaf, de Scherpenbek, en het Bosscherveld. Deze naamgeving gold in 1840 ook voor de aanpalende gebieden in Schimmert.

De **Crauw**, ook wel de **Kraai** genoemd, lag in het uiterste noordwesten van Aalbeek (en liep door onder Schimmert):

- Een stuk land gelegen **omtrent de Crauw** aan den voetpad rijgen: ter eenre Willem Rietraet ter andere Lambertus Croon voorhooft den voetpad lopende na Schimmert
- Een stuk akkerland gelegen **op de Kraeij** groot aan mate 200 cl. roeden, waar af 126 cl. roede zijn gelegen onder Hulsberg en 74 cl. roede onder Schimmert, rijgen: rontom de erfgenn. Cornelis Lemmens
- Een stuk land gelegen ook **op de Kraeij** onder Hulsberg rijgen: eene lange sijde diverse erven, de andere sijde de erfgenn. Cornelis Lemmens een hooft Steven Willems het ander hooft den voetpad lopende op Aalbeek (*deze tekst is van een inwoner van Schimmert*).
- Een stuk land gelegen **op de Crauw** onder Hulsberg rijgen: ter eenre Reijndert Alofs ter andere sijde de erfgenn. Hubertus Slangen een hooft Arnold Raven

Het gebied **Op den Berg** ligt op de splitsing van de tegenwoordige Nieuwenhuysstraat en Haasdallerweg.

- Een stuk land gelegen **op den berg** cort bij Aalbeek rijgen: ter eenre lange sijde als ook voor de 2 hoof eijnde Matthijs Starmans, ter andere lange sijde Matthijs Habets
- Een stuk land gelegen omtrent **den berg tussen de twee stegen** aen eene lopende **uijt Aalbeek na Schimmert** (*Nieuwenhuysstraat*), **den andere na Haesdal** (*Haasdallerweg*) rijgen: ter eenre Gerard Linssen ter andere sijde het altaar land
- Een stuk land gelegen **op den berg** rijgen: eene lange sijde de weduwe Hendrik Habets de andere sijde de weduwe Hendrik Starmans een hooft Joannes Schuts het ander hooft Francis Akkermans
- Een stuk so land als weyde bij een gelegen onder Aalbeek genaamt **op den berg** rijgen: van twee sijden de weduwe Matthijs Starmans, een hooft den **Schimmerderweg** (*Nieuwenhuysstraat*) het ander hooft Matthijs Sijben

Met de **Vloedgraaf** wordt in Aalbeek het gebied in het westen richting Schimmert, ten zuiden van de Haasdallerweg en ten noorden van de Scherpenbek aangeduid. In 1776 wordt de vloedgraaf niet als gebied maar als perceelscheiding genoemd. Kleinere vloedgraven lagen er ook in het Cremersdel en het Paumbroek te Hulsberg, en ten noorden van Helle-Nuth.

- Een stuk land gelegen in den **Scherpenbek** rijgen: eene lange sijde de Heer Limpens ter andere sijde de weduwe Starmans een hooft de weduwe Starmans het ander hooft den **vloedgraaf**
- Een stuk land gelegen op den **Schimmerderweg** (*Nieuwenhuysstraat*) of voetpad rijgen: ter eenre Frans Habets en de weduwe van Hendrik Habets ter andere sijde Matthijs Snakkers voorhooft de weduwe Hendr. Starmans het ander hooft den **vloedgraef**
- Een stuk land gelegen op den **Haasdalerweg** rijgen: oost Frans Pieter Habets, west Matthijs Sijben, noord voorhooft den weg Zuijd den **vloedgraaf**
- Een stuk land gelegen op den **Haesdalerweg** rijgen: sonnen opgang Elisabeth Habets, ter sonnen ondergang Jacobus Ramakers een hooft den **vloedgraaf** het ander hooft den voorn. weg

Op de Hoof is een groot veld ten noorden van de Provinciale weg naar Schimmert, ten westen en ten zuiden van de Nieuwenhuysstraat en ten oosten van de Scherpenbek.

- Een stuk land gelegen **op de Houve** rijgen: sonne opgang de weduwe Kurvers, ten ondergang Joes Houben, voorhooft Matthijs van Oppen, 't ander hooft Joes Linssen
- Een stuk land gelegen **op de hoef** rijgen: eene lange zijde Francis Snakkers, ter andere sijde Joannes Vonken een hooft Pieter Willems, 't ander Herm. Snakkers
- 3 grote en 15 cl. roeden lands gelegen **op de hoef** rijgen: ter sonnen opgang de weduwe Hendr. Snakkers ondergang de Hr. Adv. Limpens een hooft de wed. Hendr. Starmans, het ander hooft de weduwe Frans Habets
- Een stuk land gelegen **op de Hoof** agter Aalbeek rijgen: ter linxe Lambert van Can ter andere de erfgenn. Nicolaas Hermens, een hooft de voors. erfgenn. het ander hooft Jacobus Ramakers
- Een stuk land gelegen **op de Hoff** bij Aalbeek rijgen: Willem Lidekerken ter andere de erfgenn.Nicolaas Hermens, voorhooft de weduwe Matthijs Timmers het ander hooft Pieter Cnols
- Een stuk land gelegen in het aalbekervelt **op de hoof** rijgen: eene lange sijde de weduwe Nicolaas Hermens, de andere sijde Joes Pieter Habets, de hoofden de weduwe Aletta Reteraed

De **Scherpenbek** is in het noorden afgebakend door de Vloedgraaf, in het oosten de Hoof en in het zuiden door het Bosscherveld.

- Een stuk land gelegen in den **Scherpenbeek** rijgen: ter sonnen opgang Jos. Raven ter sonnen ondergang Arnoldus Raven voorhooft den **Trigterweg** het ander hooft Matthijs Sijben
- Een stuk land gelegen in den **Scherpenbek** onder Aalbeek rijgen: de weduwe Steve Drummen ter andere Francis Snakkers, voorhooft den **Maastrigter weg** het ander hooft Willem Habets
- Een stuk land gelegen in den **Scherpenbek** rijgen: ter eenne sonne opgang het altaar land van de kerk van Hulsberg, ondergang Joes Habets voorhooft den **trigter weg** het ander hooft de erfgenn. Gilis Gelders
- Een stuk land gelegen in den **Scherpenbek**, rijgen: eene lange sijde de weduwe Maghiel Huijnen, ter andere sijde Johannes Silvertant, een hooft Johannes Habets het ander hooft den **vloedgraaf**

Ergens tussen de Vloedgraaf en de Haasdallerweg lag een stuk land genaamd **Brulshoek**, kennelijk genoemd naar een zekere eigenaar Bruls.

- Een stuk land **genaamt Breuls hoek** (*destijds eigendom van ene Steven Willems*) gelegen onder Aalbeek rijgen: sonnen op en ondergang Frans Habets een hooft den weg, het ander hooft **den vloedgraaf**
- Een stuk land gelegen in **Breulshoek** rijgen: ter eenre den **vloedgraaf** ter andere den weg, voorhooft Steven Willems
- Een stuk land gelegen in **Bruls hoek** rijgen: ter eenre Steve Willems ter andere Jacobus Ramakers voorhooft den **Haselderweg**
- Een stuk land gelegen **in Breuls hoek** rijgen: ter sonne opgang Arnoldus Raven, ondergang Willem Habets, voorhooft den weg het ande hooft **den vloedgraaf**

Ergens in dit gebied komen we ook de veldnaam **Achter Voncken** tegen, genoemd naar een zekere eigenaar Voncken.

- Een stuk land gelegen **agter de weyde van Vonken** rijgen: ter sonne opgang Joannes Wouters ondergang Nicolaas Nicolai eene lange sijde Pieter Habets
- Een stuk land gelegen **agter Vonken** onder Aalbeek rijgen: Willem Rhetra ter andere sijde de weduwe Matthijs Timmers en de erfgenn. Gilis Gelders met meer andere, voorhooft den voetpat, het ander hooft Matthijs Sijben
- Een stuk land gelegen **agter Vonken** rijgen: ter eenre sijde Matthijs Sijben, ter andere ook Matthijs Sijben een hooft Arnoldus Raven het ander hooft Frans Habets
- 4 grote en 15 cl roeden lands gelegen **agter Vonken** rijgen: de weduwe Matthijs Sijben ter ander de erfgenn. Joes Ritrae, een hooft Nicolaas Nicolai het ander hooft de weduwe J. Wouters

Ten noorden van de Maastrichterweg (=*Provinciale weg*) lag **Lemmensweide,** genoemd naar een zekere eigenaar Lemmens:

- Een stuk land gelegen **aan Lemmens weijen** rijgen: eene lange sijde de Hr. Adv. Limpens ter andere sijde Matthijs van Oppen, een hooft Matthijs Crijns, het ander hooft den **Maastrigter weg**
- Een stuk land gelegen **aan Lemmens weijen** rijgen: ter eenre Johannes Balthus ter andere sijde de weduwe Arnold Frissen, voorhooft den weg ander hooft Matthijs Crijns *(folio 180 Aalbeek)*
- Een stuk land gelegen aan **Lemmens weyde bij Aalbeek** rijgen: ter sonne opgang de weduwe Nicolaas Hermens, ter andere sijde Cornelis Habets voorhooft Pieter Habets het ander hooft den weg
- Een stuk land doorsnede door **den voetpad lopende op Schimmert** uijtschietende op **Lemmens weijen**, en dan gaande tot op **den vloedgraaf**, na het noorden de erfgenn. Frans Overzee en meer anderen

Veldnamen tussen Aalbeek en Arensgenhout

De **Bosscherweg** was de oude weg die Aalbeek rechtstreeks met het Ravensbosch verbond. Het veld waar de Bosscherweg doorheen loopt, heet het **Bosscherveld**. In dit veld lagen in 1776 veel

weilanden en akkers met eigen namen, waardoor het Bosscherveld niet zo frequent in de Legger voorkomt.

- Een stuk land gelegen in het **Bosschervelt** rijgen: ter eenre Simonis Meex ter andere Adam Speetjens een hooft den **Bosscherweg** het ander hooft de weduwe Arnold Frissen
- Een stuk land in het selve **velt** (=*Bosscherveld*) rijgen: ter eenre Simonis Meex ter andere sijde de erfgenn. Hendrik Limpens, een hooft den **Bossersweg**, het ander hooft Arnold Frissen
- Een stuk land gelegen op het Dardel rijgen: bijde sijden de erfgenn. van de weduwe Gilis Gelders een hooft den **Bosserweg**, het ander hooft den Hr. Adv. Limpens
- Een stuk land gelegen op den Bosserweg rijgen: oost Joes Habets, west Pieter Houben Zuijd Joes Habets noord den **Bosserweg**

Halverweg de Bosscherweg ligt de **Hogegraaf**. Dit is een graft aan het uiteinde van het droogdal van de Scherpenbek.

- Een stuk land gelegen in het **Bosservelt** onder den **hogen graaf** rijgen: Pieter Houberigs ter andere sijde Gerardus Boshouwers een hooft Willem Willems het ander den weg

Parallel aan de Bosscherweg loopt de **Houtergats**. Deze loopt door de Aalbekerdel en wordt daarom tegenwoordig Aalbekerdelweg genoemd. In de Legger komt deze landweg ook als *Houter wegje*, *steeg* of *voetpad* voor. Ook *Molensteeg* wordt eenmaal vermeld. Dat was rond 1600 de gangbare naam.

- Een stuk land gelege agter Crijns weyde onder Aalbeek rijgen: eene lange sijde het **houtergatske** ter ander Pieter Habets voorhooft Franscis Akkermans, het ander hooft Matthijs Crijns
- Een stuk land gelegen op het **Houterwegje** rijgen: ter sonnen opgang de erfgenn. Gilis Gelders ter andere Hermanus Stassen voorhooft het voors. wegje
- Een stuk land gelegen op den **Houter voetpad** rijgen: ter sonne opgang Joh. Gelekerken, voorhooft Joh. Knubben, sonne ondergang Nicol. Bormans
- Een stuk land gelegen op den Bauwen rijgen: ter eenre de weduwe Membrede ter andere de weduwe Hendrik Snakkers voorhooft de **houter steeg**
- Een stuk land gelegen op genen Creen kort bij Aalbeek rijgen: Francis Akkermans ter andere sijde Hendrik Akkermans, voorhooft de **meulensteeg** het ander hooft Pieter Habets

De **Aalbekerdel** ligt ten zuiden van de Aalbekerdelweg (Houtergats). Deze veldnaam werd vooral gebezigd door landeigenaren uit Arensgenhout. In 1840 werd dit niet als aparte veldnaam aangeduid, maar was het onderdeel van de Kaalstreek.

- Item een stuk land gelegen in de **Aalbekerdel** rijgen: sonnen opgang Joannes Habets ondergang de erfgenn. Gilis Gelders een hooft de Aalbekersteeg, het ander hooft Joes Knubben
- Een stuk land in de **Aalbekerdel** rijgen: van bijde sijde Wijnand Gelekerken en Joh. Gelekerken voorhooft den weg gaande uijt Arendsgenhout na Aalbeek
- Een stuk land gelegen in de **Aalbekerdel** rijgen: eene sijde Juffr. Stevens ter andere sijde de wederdeijlinge
- Een stuk land gelegen in de **Aalbeker delle** rijgen: de weduwe Adriaans ter andere sijde de erfgenn. Gilis Gelders een hooft Christiaan Freijns het ander hooft Pieter Habets
- Een stuk land gelegen in de **Aalbeker delle** rijgen: ter sonne opgang Willem Bemelmans ter andere sijde Joannes Habets voorhooft Joannes Gelekerken het ander hooft de Steegweg

In dit gebied lag ook een lange landweg die van Hulsberg naar Haasdal liep, de **Lotteringerweg**. Deze kruiste de Houtergats en de Bosscherweg. De weg is in tussen 1925 en 1980 in stappen vrijwel geheel verdwenen. Slechts een stuk van 200 meter van het tracé van deze oude weg is nog behouden gebleven, namelijk als het meest noordelijke stukje Diepestraat (bij de rotonde uit 2009).

- Een stuk land gelegen aan den **Lotteringer weg** rijgen: sonne opgang Pieter Habets, ten ondergang Wijnand Gelekerken een hooft Cornelis Boshouwers het andere de erfgenn. Gilis Gelders
- Een stuk land gelegen aan den **Lotteringsweg** onder Hulsberg rijgen: Willem Moonen ter andere sijde Joannes Baltussen voorhooft Matthijs Knubben het ander hooft de erfgenn. Gilis Gelders
- Een stuk land gelegen op den Aalbeker mestweg (=*Aalbekerweg*) rijgen: ter sonne opgang Matthijs Habets, voorhooft den **Lotteringsweg** ter andere Adam Speetjens

Bij het kruispunt van de Houtergats en de Lotteringerweg lag de **Bauwen**.

- Een stuk land gelegen op den **Bauwen** rijgen: ter sonne opgang Simonis Habets, ter sonne ondergang Hendricus Snakkers voorhooft den aanbrenger ander hooft Mevr. Membrede
- Een stuk land gelegen onder Aalbeek genaamt den **Bauen** rijgen: ter eenre sijde den **Lotteringsweg** ter andere sijde Hermanus Snakkers voor een hooft Hermanus Lot het ander hooft den voorn.weg

- Een stuk land gelegen op den **Bauwen** rijgen: ter sonne opgang Pieter Habets ter andere sijde Mevr. Membrede voorhooft het **Houterwegje** het ander hooft Joh. Habets

De Groenen Paal was een na de 18e eeuw verdwenen veldnaam aan de Bosscherweg, ter hoogte van de kruising met de Lotteringerweg. Op het minuutplan van 1840 komt de naam niet meer voor. Rond 1600 werd de naam geschreven als 'Groenen Poel'. Het ging dus oorspronkelijk niet om een groene paal, maar om een plas groen water.

- Een stuk land gelegen **bij Arendsgenhout** op den **groenen paal** rijgen: ter sonnen opgang Matthijs Sijben, ten ondergang Willem Habets een hooft Pieter Habets het ander hooft de weduwe Steve Drummen
- Een stuk land gelegen aan den **groenen paal onder Aalbeek** rijgen: de weduwe Arnold Frissen ter andere sijde Joannes Habets een hooft de erfgenn. Gilis Gelders, het ander hooft de weduwe Drummen
- Een stuk gelegen aan den **groenen paal** rijgen: ter eenre sijde de erfgenn. Giel Gelders ter andere sijde de weduwe Arnold Frissen, een hooft den **Bosserweg**
- Een stuk land gelegen **in het Bosservelt aan den groenen paal** rijgen: den sonnen opgang Geurd Breuls ter andere de Hr. Robroex voorhooft Wijnand Gelekerken
- Een stuk land gelegen aan den **groenen paal** rijgen: ter sonne opgang de erfgenn. Gilis Gelders voorhooft den **Bosweg** ter sonne ondergang Mevr. Membrede

Bij de kruising van de Lotteringerweg met de Aalbekerdelweg lag **Op Genen Creen**:

- Een stuk land gelegen **op genen Creen** cort bij Aalbeek rijgen: de weduwe Hendrik Snakkers, ter andere sijde den **Lotteringerweg** en voors. weduwe, voorhooft Pieter Habets, het ander hooft een weg
- Een stuk land gelegen **op genen Creen** kort bij Aalbeek rijgen: Francis Akkermans ter andere sijde Hendrik Akkermans, voorhooft de **meulensteeg** (=*Aalbekerdelweg*) het ander hooft Pieter Habets

Aan de Bosscherweg lag **het Dardel** ten noorden van de Bosscherweg en ten westen van de Pieter Habetsweg.

- Een stuk land gelegen **op het Derdel** rijgen: eene lange sijde oost Pieter Habets, west Pieter Habets noord de Hr. Adv. Limpens Zuijd den **Bossersweg**
- Een stuk land gelegen te aalbeek **op het Dardel** rijgen: ter sonnen opgang **den Schimmerder voetpad** (=*Pieter Habetsweg*) sonnen ondergang Pieter Habets voorhooft den **Bosserweg**
- Een stuk land gelegen **op het Dardel** rijgen: bijde sijden de erfgenn. van de weduwe Gilis Gelders een hooft den **Bosserweg**, het ander hooft den Hr. Adv. Limpens
- Een stuk land gelegen **op het dardel** rijgen: ter sonne opgang Pieter Habets ter ondergang Joh. Habets voorhooft den **Bosweg**

Enkele veldnamen die verwijzen naar de oppervlaktemaat **morgen**. De 'Verlooren Morgen' van rond 1600 komt niet meer voor in 1776.

- Een stuk land gelegen in het Aalbekervelt genaamt **den Kaltermorgen** rijgen: eene lange sijde Pieter Cnols ter andere sijde Meerten a Campo ten ooste Juffr. Bemelmans ten sonne ondergang Joh. Lemmens
- Een stuk land gelegen op den Bosserweg genaamt den **langen morgen** rijgen: ter eenne Pieter Houben ter andere de erfgenn. Gilis Gelders voorhooft den bossreweg
- Een stuk land genaamt den **vierkantige morgen**, rijgen: ter eenre Joes Habets ter andere Pieter Cnols voorhooft de weduwe Schreurs
- Een stuk land gelege op de Zuijdsijde van denselve Maastrigter weg genaamt de **nege morgen** rijnende na het oosten de erfgenn. Thomassen na het westen den ge-executeerde La Heij
- Een stuk land gelegen over den Panhuysweg genaamt den **krommen morgen**

Veldnamen tussen Aalbeek en Hulsberg

De **Flik** of **Vliek** lag dicht bij waar de Bosscherweg aansloot op de Aalbekerweg, niet ver van de Bauwen:

- Een stuk land gelegen **agter de Flik** tot Aalbeek rijgen: ter sonne opgang Joes Gelders ondergang Pieter Habets een hooft de Hr. Servaas L'Herminotte het ander hooft Joes Gelders
- Een stuk land gelegen **agter flikweyde** rijgen: ter sonne opgang den aanbrenger ondergang denselve (folio 90, *omgeving op de Bauwen*)
- Huysplaats Hof en weyde gelegen tot Aalbeek **aan de flik** rijgen: eene lange sijde Pieter Habets de andere lange sijde met een hooft de **gemene straat** het ander hooft Joh. Van Noppen
- Een stuk land gelegen in **het Aalbekervelt agter de Vliek** rijgen: sonnen opgang de erfgenn. Gilis Gelders ter sonne ondergang de erfgenn. Matthijs Habets

De **Kaalstreek** lag grofweg tussen de Aalbekerweg, de Mesweg, de Aalbekerdelweg en de huisweiden langs de Diepestraat. In een van onderstaande vermeldingen gaat het om land aan het oude tracé van de Kinkenvoerdersweg, dat wil zeggen een stuk dat nu onderdeel is van de Aalbekerweg.

- Een stuk genaamt de **Caelstreek** rijgen: ter eenre sijde de weduwe Frissen ter andere sijde Pastoraal land een hooft den Hr. Roebroek gemeten sonder den weg
- Een stuk land gelegen op de **Caelstreek** rijgen: ter eenre Wijnand Gelekerken ter andere Hendrik van Oppen, voorhooft de Pastorij erve van Hulsberg
- Een stuk akkerland gelegen op de **kaalstreek** rijgen: een hooft den Kinkevoerdersweg Een sijde Cornelis Boshouwers en Wolf Coenen de andere sijde de weduwe Joh. Frissen
- Een stuk land gelegen op de **kaalstrik** rijgen: ter sonne opgang Steve Schils en ondergang Joannes Gosens
- Een stuk land gelegen op de **Caalstrik** rijgen: W. Gelekerken ter andere sijde de erfgenn. Limpens voorhooft Gerard Conings

De **Papenheuvel** lag aan de huidige Mesweg (ten noorden ervan):

- Een stuk land gelegen aan den **Papenheuvel** uijtschietende op den **houter mestweg** rijgen eene lange sijde Nicol. Bormans ter andere sijde Sr. Brassard voorhooft Mevr. Membrede
- het 2e gelegen aan de **Papenheuvel** op denselve weg rijgen: eene lange sijde oost Godefridus Theunissen, de andere lange sijde west Joh. Budé voorhooft noord Joes Gelekerken **zuijd den mestweg**

Veldnamen tussen Aalbeek en Wijnandsrade

Daar waar de Kinkenvoerdersweg en de Hooleweg samenkwamen lag **het Buschke.** Waarschijnlijk was dit het *Oppemer Buschke* waarvan anderhalve eeuw daarvoor sprake was.

- *Willem Coenen*: Een stuk land gelegen **aan gen buschke** schietende op den **Kinkevoerdersweg**, rijgen: sonnen opgang Pieter Houben sonne ondergang de erfgenn. Steven Drummen een hoofsijde den Kinkevoerdersweg het ander hooft Joh. Knubben
- *Johannes Habets:* Een stuk land gelegen **aan Meijs se boschke** genaamt, rijgen: ter sonne opgang de weduwe Joh. Loijens, sonne ondergang den **hollenweg**, ter eenre Joh. Balthus een hooft de weduwe Wolf Coenen
- *Hermanus Snakkers te Aalbeek:* Een stuk land **genaamt het buschke** rijgen: ter eenne Matthijs Habets ter andere de weduwe Habets voorhooft den **kinkersweg**
- *Joannes Balthus te Aalbeek*: Een stuk land gelegen **op het Buschke** rijgen: eene lange sijde den **hollenweg**, ter andere sijde Matthijs Coenen, voorhooft den **kinkersweg**, het ander hooft Joannes Habets

De **Hooldel** lag bij de **Kinkenvoerdersweg**:

- Een stuk land **op de holle del** rijgen: eene lange sijde ter sonnen opgang Matthijs Knubben ter andere Matthijs Coenen voorhooft den **Kinkevoerdersweg** het ander hooft de Paters Predikheeren
- Een stuk land gelegen **op de hol del** ter sonne opgang den kinkersweg voorhooft Matthijs Knubben, sonne ondergang Nicolaas Loijens, het ander hooft de **felisgats**
- Een stuk land gelegen **op de holdel** rijgen: ter sonne opgang Nic. Loijens, ondergang Matthijs Habets, een hoofsijde den raerweg het ander hooft den **kinkevoerders** weg
- Een stuk land gelegen **op de holdelle** rijgen: ter sonnen opgang Matthijs Coenen, ter ander sijde Jacobus Meijs een hooft den **kinkersweg**, het ander hooft Joannes Knubben
- Een stuk land gelegen **op de holle del** rijgen: Meerten a Campo ter andere sijde differente erven voorhooft juffr. Bemelmans
- Een stuk land gelegen **omtrent de holdel** uijtschietende op den weg die van Hulsberg na Aalbeek leijt rijgen: ter sonnen opgang Jac. Meesens ondergang Jan Habets voorhooft Nicolaas Loijens ander hooft de straat voors.
- Een stuk land **aan de hol del** rijgen: ter sonne opgang Joh. Loijens, ter sonne ondergang den **Kinkersweg**, een hooft de weduwe Steve Drummen
- Een stuk land gelegen **op de haeldel** aan den **Kinkevoerders** weg rijgen: oost een lange sijde
- Noord Mathijs Habets, de andere lange sijde zuijd Simonis Habets, voorhooft oost Joes Habets, west den Kinkevoerdersweg

De **Kakersgraaf** was de naam van de graft die evenwijdig met de Kinkenvoerdersweg loopt, op de grens van Hulsberg en Wijnandsrade, aan de rechterzijde richting Vink gaande:

- Een stuk land gelegen **op den Kakersgraaf** rijgen: bijde lange sijde de erfgenn. Dirk Habets, een hooft Jacobus Meijs het ander hooft de weduwe Arnold Schreurs liggende op het spaansch territoir
- Een stuk land gelegen **onder Kakersgraaf** rijgen: ter eenre sijde Gerard Raven ter andere sijde Gerard Habets voorhooft den Kinkersweg
- Een stuk land gelegen **op den Kakersgraef** rijgen: bijde sijde Jacobus Meijs voorhooft den graef
- Een stuk land **op den Koekersgraef** rijgen: ter sonne opgang Matthijs Habets ondergang Jan Meessen een hooft Joh. Habets
- Een stuk land gelegen op den Kinkersweg rijgen: ter sonnen opgang de erfgenn. Dirk Habets ter andere Herman Snakkers voorhooft den **Kakusgraef**

Het **Felisveld** lag ten zuiden van de **Felisgats**:

- Een stuk land gelegen in het **Felisvelt** rijgen: eene sijde Willem Odekerken ter andere sijde Joh. Habets een hoofsijde Hendrik Habets
- Een stuk land gelegen op den **Panhuys weg** rijgen: ter eenre Servaes L'Herminotte ter andere de weduwe Wolf Coenen ter sonne ondergang de **Felis gats**
- Een stuk land gelegen op de **hol del** ter sonne opgang den **kinkersweg** voorhooft Matthijs Knubben, sonne ondergang Nicolaas Loijens, het ander hooft de **felisgats**
- Een stuk land gelegen in het Aalbekervelt, rijgen: eene lange sijde de **felisgats**, ter andere sijde Pieter Cnols en de weduwe Joh. Kurvers voorhooft de Hr. Adv. Limpens het ander hooft Pieter Cnols
- Een stuk land gelegen in het **felisvelt** rijgen: ter sonne opgang het wederdeel ten ondergang de Hr. Adv. Limpens een hooft Joh. Habets
- Een stuk land gelegen in 't **felisvelt** rijgen: ter eenre de Paters Predikheeren ter andere Willem Cnols voorhooft de weduwe Curvers

Bijlage 3 Situatie 1806-1840

De veldnamen en straatnamen die op de kadastrale minuutplans van 1840 voorkomen zijn hieronder op de Tranchotkaart van ca. 1806 weergegeven.

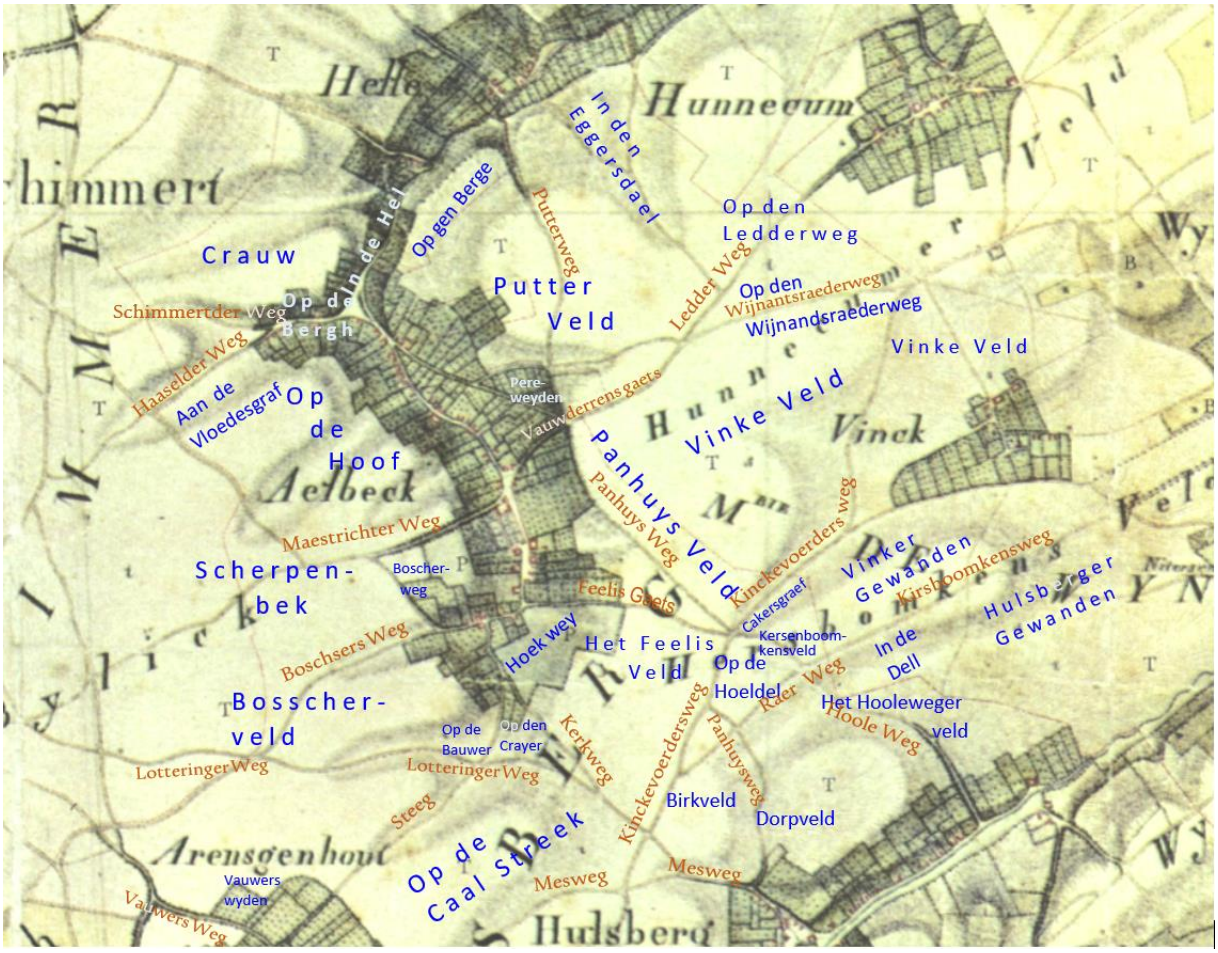

Noten

[1] Maurice Paulissen, Talig erfgoed in het landschap: geografische namen als landschapshistorische bron, De Maasgouw 137, 2018-1

[2] In het dialect is het verschil in klank tussen poel en paal gering en is die verbastering makkelijker te begrijpen: pool → paol.

[3] Informatie van Robert Janssen en zijn vader Bèr Janssen.

[4] Lei Raeven schreef in 1984 een reeks artikelen over veldnamen, zo ook over Aalbeek (Geulrand nr. 8). Dat artikel bevat veel onjuistheden en onnauwkeurigheden. Om deze reden is het hier niet gebruikt als informatiebron. Een opsomming:
- Raeven heeft zich voor de periode 1600-1616 gebaseerd op de Index van de gichtregisters en op de veronderstelling dat wanneer een veldnaam daarin onder de rubriek 'Aalbeek' voorkomt, dat veld in Aalbeek moet liggen. Die rubricering is echter vrij willekeurig, zoals blijkt in het geval *Haasdaller Valderen*. Raeven plaatst dit toponiem in Aalbeek omdat het trefwoord in de Index onder Aalbeek voorkomt. (Uit de akte, zie bijlage 1 voor een transcriptie, blijkt dat een inwoner van Arensgenhout zijn weide bij het Haasdaller Valderen in onderpand geeft voor verplichtingen vanwege bepaalde goederen die in Aalbeek lagen. De locatie van dat valderen wordt niet nader toegelicht.) Raeven concludeert dat dit valderen dan aan 'de weg van Aalbeek naar Haasdal' moet hebben gestaan (daarbij negerend dat er minstens twee wegen naar Haasdal zijn) en prikt op de kaart een willekeurige plek, ergens in de Scherpenbek;
- Op het kaartje zijn een aantal gebieden verkeerd aangegeven. Nummer 13 (Helle) is ter hoogte van de Crauw aangegeven (een fout van 400 meter); de Vloedgraaf (16) is aan de Lotteringerweg getekend (900 m); de Kinkenvoerdersweg is juist aangegeven, maar de variant *Kinkerswegh* is als nummer 18 op de Provinciale weg (toen *Ludderweg*) naar Hunnecum geplaatst (600 m). De Crauw is nummer 19, maar is ingetekend in de Scherpenbek, op een afstand van 400 meter van de juiste locatie;
- De Bosscherweg en de Mesweg ontbreken op de kaart, hoewel dat belangrijkere wegen zijn dan veel veldwegen die wel zijn weergegeven. Dat maakt een juiste oriëntatie bijzonder lastig;
- *Vitissengewande* zou in het Felisveld hebben gelegen. Een bronverwijzing voor die veldnaam ontbreekt. In de door Raeven gebruikte Index van de gichtregisters en de Legger van 1776 komt deze veldnaam niet voor;
- Diverse naamkundige beweringen worden niet of slecht onderbouwd. Dat speelt in de eerste plaats voor de naamsverklaring van *Aalbeek*, die Schrijnemakers eenvoudig kon weerleggen. Twee andere voorbarige conclusies zijn dat (1) de Provinciale weg *Heerwegh* zou zijn genoemd, en (2) dat dat een Romeinse legerweg moet zijn geweest. Welke weg werd precies Heerwegh genoemd? In de originele akte uit 1612 gaat het om een verkoper uit Schimmert en een koper uit Aalbeek van een stuk land *onder den herwech*. Enig verband met de Provinciale weg geeft de akte niet. Waarschijnlijk gaat het hier niet om een toponiem maar slechts om een gegeneraliseerde term: heerweg in de betekenis van 'doorgaande weg'. Een aanwijzing daarvoor is dat er in 1776 (slechts) drie inwoners van Aalbeek zijn die de dorpsweg, waaraan hun diverse bezittingen liggen, consequent met *heerestraat* aanduiden. En dat is dus niet de Provinciale weg.
- Zie noot 35 voor een andere verkeerde veronderstelling in het artikel van Raeven.

[5] Zie bijvoorbeeld 'Preadvies Beekdalen Heuvellandschap', Joop Schaminée en anderen, Directie Kennis, Ministerie van LNV, februari 2009

[6] Deze eerste vermelding van Aalbeek betekent niet dat de nederzetting daadwerkelijk pas rond 1300 is ontstaan. Vaak zegt de plaatsnaam zelf iets over de ouderdom van een nederzetting. Plaatsnamen op -hout of -heide duiden bijvoorbeeld op een ontginning na 1000. Bij plaatsnamen die eindigen op -beek is dat lastig. Die kunnen zowel voor als na het jaar 1000 zijn gevormd (zie Henk Stoepker, *Het landelijk gebied in een overgangstijd, 950-1250*, in: Limburg. Een geschiedenis, 2015). Wat ons parten speelt is dat het vroege Aalbeek geen regionale betekenis had en dat er tot op heden geen noodzaak voor archeologisch onderzoek is geweest. Er stond geen parochiekerk, er was geen ridderlijk huis en ook geen oude laathof die de moeite van het vermelden waard was. Kortom, het was wachten op de eerste bewoners die belangrijk genoeg waren dat ze met naam en toenaam in een oud document werden genoemd. Dat waren twee getuigen uit Aalbeek die als schepenen van Klimmen optraden in een oorkonde van 1 oktober 1324:
- Johannes *Braxator* ('brouwer') *van Oelbeke*, en
- Johannes, zoon van Weltger *van Oelbeke*.
Zie Guillaume-Desiré Franquinet, Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het adelijk klooster St. Gerlach, 1877.

[7] Codex Nederlands-Limburgse toponiemen, A. Schrijnemakers, 2014.

[8] Uit de (Latijnse) context van de oorkonde kan de uitspraak van de *oe* in *Oelbeke* niet worden opgemaakt. Gelet op de 16e eeuwse orthografische *Ailbeck en Aelbeck* is [u] of [ø] niet aannemelijk.

[9] Gudrun Hensen, Plangebied Diepestraat te Arensgenhout, Gemeente Nuth. IJzertijd bewoning en begraving, een Romeinse villa en een middeleeuws erf; archeologisch onderzoek: proefsleuvenonderzoek en opgraving, RAAP-rapport 2102, 2010.

[10] J.J. Vleeshouwer en J.H. Damoiseaux, Toelichting bij kaartblad 61-62 West en Oost (Maastricht - Heerlen) van de Bodemkaart van Nederland, 1990: *"Om de afwatering van de plateaus te verbeteren, kregen veel van de kleinere beken die van de plateaus afkomen, een gegraven bovenloop, een zogenaamde vloedgraaf. Deze diende om regenwater, dat na ontginning van het land meer dan voorheen over het oppervlak afspoelde, zo snel mogelijk af te voeren. Veel vloedgraven dateren uit de eerste fase van de ontginning."*

[11] Huub Keulen, Van Aalbeek naar Montana, Historische Studies Geuldal 11, 2003: *"De beek, die ooit door de buurtschap slingerde is inmiddels, zoals zovele beken in Zuid-Limburg vervangen door grote rioolbuizen. De opvallende S-bocht en het slingerende tracé door de huidige Nieuwenhuysstraat herinnert er alleen nog aan."*

[12] Het waterschap beheert geen (overkluisde) beek of watergang langs de dorpsstraat. Zie Zoneringenkaart, blad: 36, Legger Waterschap Roer & Overmaas, 24-11-2015 (exb-2015-32701.pdf). Alleen de Platsbeek en de vloedgraven in de Hoof en Scherpenbek zijn weergegeven.

[13] W.P.A.M. Hendrix, Bronnen in Zuid-Limburg, Natuurhistorisch Maandblad, Themanummer Beken en Beekdalen in Zuid-Limburg, NHGL, pag. 14-26, maart/april 1990

[14] M. Schönfeld , Veldnamen in Nederland, 1950. Dit boek geeft algemene uitleg over de voor Aalbeek relevante toponiemen met bek, berg, del, gewande, egge, kemke.

[15] J. Renes, De invloed van de mens op de Zuidlimburgse beekdalen in het verleden, Natuurhistorisch Maandblad, Themanummer Beken en Beekdalen in Zuid-Limburg, NHGL, pag. 80-88, maart/april 1990. Met dank aan de heer Renes voor het digitaal beschikbaar stellen van zijn publicatie.

[16] Peter Honnen, *Über den rheinischen Namenforscher Heinrich Dittmaier – der Herr der Zettel*, Alltag im Rheinland, p. 31-43, 2013. In dit artikel wordt uitgelegd hoe de Keulse naamkundige Dittmaier na intensief onderzoek het woord beemd (*Bänd* of *Band* in het Rijnlands Duits) heeft kunnen terugvoeren op het middeleeuws Latijnse *banimentum*, wat in dit verband betekende: 'hooiweide met een tijdelijke ban op beweiding'. Deze overtuigend onderbouwde etymologische afleiding dateert al uit 1965 maar heeft de Nederlandse naamkunde nog niet bereikt. In het Nederlandse taalgebied wordt de hypothetische constructie 'ban-made' als mogelijke herkomst van *beemd* gezien.

[17] Egidius Slanghen, De Maasgouw, 1879, no. 1, *Statistiek* (betreft haardtelling van 1526) . Zie ook de kopie in 'Aalbeek was ooit groter dan Nuth', Verheijen, website buurtvereniging Aalbeek, 2016.

[18] De naam *Vauwerengats* duikt in Aalbeek pas in 1818 op (Verzamelplan Hulsberg). Maar al in 1708 is er een aanwijzing waar het Aalbeker valderen heeft gestaan. Dan noteert de pastoor van Hulsberg bij het overlijden van ene Gerardus van Houtem dat die inwoonde bij Peter Snackers *aent valderen in Albeck*. Bekend is dat deze Peter Snackers een herberg dreef ter plaatse van Nieuwenhuysstraat 8. Ook bij zijn vader Frans Snackers wordt op de Aalbeker bewonerslijst van 1663 (LvO 144) reeds *aen gen vauwer* vermeld als adres. Er was kennelijk steeds maar één valderen in Aalbeek en het is aannemelijk dat de locatie al die tijd ongewijzigd is gebleven. De naam Vauwerengats bleef in gebruik tot minstens 1943 (gemeentearchief Hulsberg). In dat jaar wordt vergunning verleend voor herstel van de door oorlogsgeweld vernielde woonhuizen van L. Luijten en J.W. Herveille aan de Vauwerengats.

[19] Website Heemkundevereniging Houthem-Sint Gerlach http://www.houthem.info/, geraadpleegd 5 maart 2020. Een soortgelijk verhaal over achterstallig onderhoud van het vauwer van Keer staat hier: https://historischekringcadierenkeer.nl/59-publicaties-keerder-kroniek/keerder-dialect-links/829-keerder-dialectwoorden.html

[20] In het *Manlehn Wynandtsrade* anno 1500 staat de volgende aantekening: "Item Peter van Ophem, poerter zo Tricht is man van den gueden dar Hues der bode plach zo wonen mit dem lande achter synen hoeff gelegen des ist zwey boener zo samen unnd noch zwei boner lants gelegen uff den Putwech (*deze weg ligt in Vink*) schiesende beneven Erfongs lant unnd mit der ander syden beneven Peters lant van dem felde steit zo entfangen mit einer pundiger marck." Met dank aan de heer Jetten voor het opzoeken van deze informatie in 2018.

[21] Deze ligging is verwoord door pastoor Peeters in zijn boek *Korte schets der geschiedenis van de Valkenburgsche Heerlijkheid Wijnandsrade*, 1886: "Ook van den hof Ophem, gelegen zuidwaarts van Vink onder Wijnandsrade, zijn slechts heuvelen en scherven meer te bespeuren" (blz. 386). Met dank aan pastoor Jos. L'Ortye voor het opzoeken van deze informatie in 2018.

[22] De Oppemer hof wordt in 1747 nog genoemd als reingenoot (RHCL-AHW 171, nr 30, www.genwiki.nl). En de cijnskaart van Ophem lijkt in 1758 nog in functie (RHCL-LvO 1758, 122r, www.genwiki.nl). Geen van de genoemde *Oppemer*-toponiemen komt nog voor in de Legger van Hulsberg van 1776. De hoeve staat ook niet meer aangegeven op de Ferrariskaart van 1777. De archieven van Wijnandsrade zullen meer licht werpen op het verdwijnen van deze leenhof.

[23] Maurice Paulissen, Kinkenwegen en kinkenvoerders. Handel en vervoer per lastdier in Zuid-Limburg en het Land van Herve in de achttiende en negentiende eeuw, SHCL Jaarboek 2015, p. 10-55

[24] Voor de geschiedenis van de familie Nieuwenhuys, Ruyters en Membrede in Aalbeek zie de artikelen van Huub Keulen in Geulrand: nr. 4 (1983), nr. 21 (1988) en nr. 28 (1989).

[25] Henk Hillegers geeft in zijn proefschrift uit 1993 (*Heerdgang in Zuidelijk Limburg, een vorm van extensieve beweiding in verleden, heden en toekomst*) een alternatieve verklaring een 'Mesweg', namelijk dat dit oorspronkelijk geen misweg maar een mestweg was: een heerdgang om het vee te weiden. Bij veel van de door hem genoemde 'Meswegen' is dat een aannemelijke verklaring, bijvoorbeeld omdat er geen kerk was waar de weg naartoe voerde, maar hij voert ook tal van andere steekhoudende argumenten aan. De Mesweg tussen Aalbeek en Hulsberg wordt door Hilligers niet behandeld, wel die tussen Arensgenhout en Hulsberg. We citeren hier zijn argumenten voor die Mesweg en bekijken daarna of die ook van toepassing zijn voor de Aalbeker Mesweg.
Voor de huidige Mesweg van Hulsberg naar Arensgenhout schrijft hij: *In de late middeleeuwen stond de weg bekend als de "Holter Meszweg". Twee argumenten pleiten verder voor "een mestweg van de nederzetting Holt" (= Hulsberg): de schrijfwijze mesz in het toponiem is dezelfde die voor mest werd gebruikt. Daarnaast speelt het argument van bosbeweiding een rol. Beweiding door rundvee van de op het plateau aanwezige bosrestanten was regel. Na verdere degradatie werd dit voormalige bos gerooid en de nederzetting Arendsgenhout gesticht. Die naam verwijst zowel naar de stichter als naar het voormalige bos. Primair lijkt de "Holter Meszweg" dus een veedrift; in een latere periode, na de ontginning van het bosgebied waarop een nederzetting ontstond, werd de voormalige mestweg*

gebruikt als de verbindingsweg tussen de dochternederzetting en het kerkdorp, uiteraard voor kerkgang gebruikt en geïnterpreteerd als een misweg."
De oudste informatie waar wij hier over beschikken, de gichtregisters vanaf 1563 (bijlage 1), laten te veel spellingsvariatie zien om daaraan conclusies te kunnen verbinden. Lambert Salms (ca. 1550 - ca. 1625) schreef als schepen in die registers zowel *Misweech* (1583) als *Mees wegh* (1590) voor de huidige Aalbekerweg. Die eerste variant pleit voor de katholieke eredienst, de tweede zou op een betekenis van 'mest' kunnen wijzen (langere klinkers wijzen in die richting, stelt Hilligers). Zou schepen Salms tijdens het schrijven aan het interpreteren zijn geweest, of gaf hij zo goed mogelijk weer wat hij uit de mond van de betreffende comparant hoorde? Waarschijnlijker is dat hij er helemaal niet zo consequent over nadacht, want de spelling stond immers toch niet vast. We weten bovendien niet hoe in de streek rond Aalbeek eind 16e eeuw de klinkers in mest en mis werden uitgesproken, maar het is wel zo goed als zeker dat de eind-*t* van mest niet werd gehoord. Deze zogenoemde *t-deletie* komt in onze streken namelijk al in teksten uit de 14e eeuw voor, zo ook het hypercorrect toevoegen van een *t* waar die juist niet thuishoorde (zie *Limburgismen in het handschrift-Borgloon*, Michiel de Vaan, Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, jaargang 123, 2007).
De spelling *Mestweg* wordt consequent aangehouden in de Legger van Hulsberg uit 1776. We gaan na of we daar betekenis aan mogen hechten. Uit het handschrift maken we op dat de Legger grotendeels geschreven is door Antoon Wilmar (1735-1806). Hij kwam uit de kleine protestantse gemeenschap in Klimmen, die in het Staatse gebied de ambten vervulde die voor het katholieke volk niet waren weggelegd. Hij zal zo zijn eigen ideeën hebben gehad over een weg die refereert aan de katholieke eredienst. Bovendien schrijft hij in de Legger hypercorrect *rijsthaeg* en *rijstheg* in plaats van *rijshaag* en *rijsheg* (*rijs =* 'tak, twijg, rijshout'). Hypercorrectie kan dus ook zijn schrijfwijze *Mestweg* verklaren. Belangrijk is verder dat de Aalbekerweg ook als *Kerkeweg* wordt aangeduid in de Legger. Dat is ook de term die in de 19e eeuw op de kadasterkaarten staat. Kortom, in die tijd zagen de Aalbekenaren de Aalbekerweg als weg naar de mis in de kerk te Hulsberg. Voor alle duidelijkheid, dat er vee werd geweid langs diverse wegen in Aalbeek is evident. Uit de mondelinge overlevering is bekend dat dat tot begin 20e eeuw gebeurde (Verheijen*, Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas - Aalbeek na 1900*, 2016).
Het tweede argument van Hillegers voor de weg van Arensgenhout naar Hulsberg, dat van bosbeweiding, gaat niet op voor Aalbeek. Zowel Aalbeek als Hulsberg zijn ontstaan aan de bovenloop van een beek, langs een aansluitend droogdal. In Aalbeek is geen sprake van een plateau met bosrestanten, waar Hillegers voor Arensgenhout vanuit gaat.

[26] Met dank aan Roger Crombag voor de informatie over de *Molensteeg*, *'t Kemke* en de *Voele Mörge*.

[27] Met dank aan Roger Crombag voor het navragen bij landbouwers in Arensgenhout.

[28] Tessa de Groot, De Romeinse villa's in het Limburgse lössgebied: resultaten van recent onderzoek op wettelijk beschermde monumenten, Historische studies Geuldal 17, 2007

[29] Edwin Verheijen, *Bij Starmans op de Berg*, Buurtvereniging Aalbeek, mei 2018.

[30] J. Renes, Cultuurlandschap en historisch-landschappelijke waarden in het herinrichtingsgebied Centraal-Plateau en het gebied van de Aanpassingsinrichting Beek, rapport 2011, Stichting voor Bodemkartering, Wageningen, 1989

[31] Met dank aan Roger Crombag voor deze suggestie.

[32] Met dank aan Trude Rubens voor deze suggestie.

[33] Met dank aan Roger Crombag voor deze vondst. (Notaris Schoenmaekers, standplaats Houthem, inventarisnummer 4251, familie Damoiseaux, 1842. Het perceel 'aan den Groenen Paal' is met het oude kadasternummer Hulsberg A 656 vermeld, wat correspondeert met A 732 op het eerste kadastrale minuutplan.)

[34] Met dank aan Robert Janssen voor deze informatie.

[35] Lei Raeven (Geulrand nr. 8 uit 1984) relateerde het Panhuisveld aan de Maastrichtse regentenfamilie Van Panhuys, enkel omdat hij de naam J.C. van Panhuys als proostschout in het Klimmense gichtregister uit 1791 was tegengekomen. Dat is te kort door de bocht. De naam Panhuysweg bestond al in de middeleeuwen en heeft niets met die familie te maken. De familie Van Panhuys, waarvan de genoemde J.C (=Jean Corneille) een telg was, kwam namelijk pas begin 17e eeuw naar onze streken (*Inventaris van de archieven van de familie Van Panhuys en aanverwante families*, 1566-1922, H. van Felius, Nationaal Archief, Den Haag 1978).

[36] Toponiemen met put komen veel voor in Zuid-Limburg. Het gaat dan meestal om locaties met bewoning, zoals de Putweg in Kleingenhout en Vink, en de Putstraat in Hunnecum, of het dorp Puth bij Schinnen of kasteel Puth in Voerendaal. In het Putterveld in Aalbeek is op een enkel houten huis aan de gats na nooit bewoning van betekenis aanwezig geweest.

[37] Met dank aan Roger Crombag voor deze suggestie.

[38] Dat blijkt uit een akte van 1707 (RHCL-AHW 169, 196) waarin sprake is van een stuk land in het *Oppemerveld*, grenzend aan de huidige Aalbekerveltweg (*Raorwaeg*). Dat veld wordt op het minuutplan van 1840 *Vinkeveld* genoemd. Zie ook Jack Jetten, Sjtaeveshuuske 2, Vrienden van Wijnandsrade, Bulletin 4, 1983.

[39] Bekend is dat kinkenvoerders zoveel mogelijk de bestaande dorpskernen probeerden te vermijden[23]. Het kan zijn dat deze voerlieden bij de keuze van hun transportroute in het Vinkeveld gebruik gingen maken van een bestaand overpad. Dit pad dwars door de akkers in het Vinkeveld is vervolgens even breed geworden als een gewone landweg.